جغرافیه

یوولسم ټولګی

جغرافیه - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کيږي.

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف عمومي رياست

جغرافيه

يوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت څواکمن
- رحمن عنایت د تعلیمی نصاب د پراختیا او درسی کتابونو د تالیف دلوی ریاست علمي غړی

علمي او مسلکي ایډیټ:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عزت الله سالمی وردگ

د ژبې ایډیټ:

اقا محمدگرندی د پښتو څانگې علمي او مسلکي غړی.

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

-عبدالسلام تائب د اسلامیاتو د ډیپارتمنت علمي غړی.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزان

حمیدالله غفاري او حمید کریمی سنجد دره یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. ښکاره ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د ښکارندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک	گڼه
د افغانستان برخه	۱
لومړی څپرکی	
کرنه او مالداري	
د څپرکي عمومي هدفونه	۲
لومړی لوست	
۱،۱کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت	۴-۳
دویم لوست	
۱,۲ دکرنې لارې چارې	۶-۵
الف. پخوانۍ طریقه	
ب. دکرنې پر مختللې او عصري طریقه	
دریم لوست	
۱,۳ مهم کرنیز تولیدات	۱۰-۷
څلورم لوست	
دکرنې جغرافیایي ویش	۱۱-۱۲
پنځم لوست	
۱,۴ مالداري اودهغې اقتصادی ارزښت	۱۶-۱۳
شپږم لوست	
۱,۵ د مالدارۍ لارې چارې	۱۸-۱۷
الف. لرغونې او دودیزه طریقه(لارې، چارې)	
ب. عصري او پرمختللې طریقه	
اووم لوست	
۱,۶ وحشي ژوي	۲۰-۱۹
اتم لوست	
دویم څپرکی ۱,۷ دکرنې او مالدارۍ د حالت کتنه	۲۱-۲۴
انرژي او کانونه	۲۵
د څپرکي عمومي هدفونه	۲۶
نهم لوست	
۲,۱ انرژي او د هغې اهمیت	۲۸-۲۷
لسم لوست	
۲,۲ د انرژۍ د نوي کیدواونه نوي کیدو وړسرچینې	۳۰-۲۹
یوولسم لوست	
۲,۳ بریښنا	۳۲-۳۱
دولسم لوست	
الف. د اوبو بریښنا	۳۸-۳۳
دیارلسم لوست	
ب. حرارتي بریښنا	۴۲-۳۹
څوارلسم لوست	
۲,۴ د ډبروسکاره او زموږ په هیوادکې د هغو کانونه	۴۶-۴۳
پنځلسم لوست	
۲,۵ نفت او ګاز	۵۰-۴۷
الف. نفت	
ب. ګاز	
شپاړسم لوست	
الف. د هیواد نفت لرونکې حوزې	۵۲-۵۱
اوولسم لوست	
۲,۶ فلزات	۵۶-۵۳
اتلسم لوست	
د فلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت	۵۸-۵۷
نولسم لوست	
۲,۷ دودانۍ د ډبرو کانونه	۶۰-۵۹
شلم لوست ۲,۸ ګرانبیه ډبرې	۶۴-۶۱
یوویشتم لوست	
۲,۸ دکانونو او انرژۍ د حالت څیړنه	۶۸-۶۵
دریم څپرکی	
صنایع او سوداګري	۶۹
د څپرکي عمومي موخې	۷۰
دوه ویشتم لوست	
په افغانستان کې صنایع او د هغو اهمیت	۷۲-۷۱
درویشتم لوست	
الف. لاسي صنایع	۷۶-۷۳
ب. ماشیني صنایع	
ج. د ماشیني تولیداتو احصاییه	
څلرویشتم لوست	
۳,۲ توریزم او د هغه اقتصادي اهمیت	۷۸-۷۷
پنځه ویشتم لوست	
الف. د هیواد ګرځندویي سیمې	۸۲-۷۹
ب. دګرځندوی احصاییه	
شپږویشتم لوست	
۳,۳ سوداګري او اهمیت یې	۸۴-۸۳
اوویشتم لوست	

سرلیک	گڼه
الف. کورنۍ سوداګري	۸۵-۸۸
ب. بهرنۍ سوداګري	
اته ویشتم لوست	
ج. د هیواد د وارداتو او صادراتو انډول(میزان)	۸۹-۹۲
نهه ویشتم لوست	
۴،۳ بانک	۹۳-۹۶
دیرشم لوست	
بانک د چارو د پرمختګ څرنګوالی	۹۷-۱۰۰
یو دیرشم لوست	
۳،۵ د صنایعو او سوداګرۍ د حالت څېړل	۱۰۱-۱۰۴
د نړۍ برخه	
څلورم څپرکی	۱۰۵
او به او کرنه	
د څپرکي عمومي موخې	۱۰۶
دوه دیرشم لوست	
۱،۴ په نړۍ کې او به او په هغو پانګه اچونه	۱۰۷-۱۰۸
درې دیرشم لوست	
الف. د اوبو لګولو لوبې پروژې	۱۰۹-۱۱۲
ب. د اوبو چاڼول(تصفیه)	
څلوردیرشم لوست	
۲،۴ کرنه او د هغې نوې لارې، چارې	۱۱۳-۱۱۶
پنځه دیرشم لوست	
د نړۍ په پر مختللو هیوادو کې د کرنیزو تولیداتو د بیلابیلو ډولونو کچه	۱۱۷-۱۲۰
پنځم څپرکی	
انرژي	۱۲۱
د څپرکي عمومي موخې	۱۲۲
شپږ دیرشم لوست	
۱،۵ انرژي او په نړۍ کې د هغې اهمیت	۱۲۳-۱۲۴
اوه دیرشم لوست	
۲،۵ د انرژۍ ډولونه	۱۲۵-۱۳۰
اته دیرشم لوست	
په نړۍ کې نفت	۱۳۱-۱۳۴
نهه دیرشم لوست	
ج. طبیعي ګاز	۱۳۵-۱۳۸
څلویښتم لوست	
د. په نړۍ کې د ډبرو سکاره	۱۳۹-۱۴۲
یو څلویښتم لوست	
۳،۵ د انرژي د منابعو جغرافیایي ویش	۱۴۳-۱۴۶
شپږم څپرکی	
کانونه او صنایع	۱۴۷
د څپرکي عمومي موخې:	۱۴۸
دوه څلویښتم لوست	
۱،۶ په نړۍ کې کانونه او د هغو اهمیت	۱۴۹-۱۵۲
درې څلویښتم لوست	
۲،۶ د کانونو د ایستلو لارې-چارې	۱۵۳-۱۵۴
څلورڅلویښتم لوست	
په نړۍ کې صنایع، د هغو ارزښت او ډولونه	۱۵۵-۱۵۸
پنځه څلویښتم لوست	
۳.۶ د صنایعو په پرمختګ کې اغېزمن لاملونه (عوامل)	۱۵۹-۱۶۲
اووم څپرکی	
سوداګري او ګرځندوی	۱۶۳
د څپرکي عمومي موخې	۱۶۴
شپږڅلویښتم لوست	
۱،۷ نړیواله سوداګري او د هغې اهمیت	۱۶۵-۱۶۶
اوه څلویښتم لوست	
۲،۷ نړیواله سوداګري	
الف.د سوداګریزو راکړو ورکړو حجم	۱۶۷-۱۷۰
اته څلویښتم لوست	
ب. د سوداګریزې سیمې او د هغو مفهوم	۱۷۱-۱۷۲
نهه څلویښتم لوست	
د. د نړیوالې سوداګرۍ سازمان	۱۷۳-۱۷۴
پنځوسم لوست	
ګرځندوی(توریزم) او نړیوال اهمیت یې	۱۷۵-۱۷۶
یوپنځوسم لوست	
الف. د نړۍ مهمې ګرځندوی(توریستي) سیمې او هیوادونه	۱۷۷-۱۸۰
دوه پنځوسم لوست	
ب. د توریزم د راښکون(جذب) سرچینې	۱۸۱-۱۸۲
درې پنځوسم لوست	
۴،۷ نړیوال حمل او نقل او د هغه اهمیت	۱۸۳-۱۸۶
څلورپنځوسم لوست	
الف. د حمل او نقل ډولونه	
ب.سیالي(رقابتونه)	۱۸۷-۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې څپرکي کې به يې لولو:

کرنه او مالداري

- کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت
- د کرنې لارې چارې

_ پخوانی طريقې
_ د کرنې پرمختللې او عصري طريقه
_ مهم کرنيز توليدات
_ د کرنې جغرافيايي وېش

- د مالدارۍ او د هغې اقتصادي ارزښت
- د مالدارۍ لارې چارې

_ لرغونې او دوديزې طريقې (لارې ـ چارې)
_ عصري او پرمختللې طريقې

- وحشي ژوی
- د کرنې او مالدارۍ د حالت کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي موخې:

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- د کرنې په اقتصادي ارزښت به وپوهيږي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به وپيژني.
- د کرنې د نوو لارو – چارو په اغيزمنتوب به پوه شي.
- د هيواد د کرنيزو توليداتو له اندازې څخه به خبر شي.
- د هيواد د کرنې په جغرافيايي ويش به وپوهيږي.
- د مالدارۍ پر اقتصادي اهميت به وپوهيږي.
- د هيواد له کورنيو ځارويو او د هغوی له ويش څخه خبر او نورو ته به معلومات ورکړی شي.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- د هېواد د کرنې اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به تشريح کړی شي.
- د کرنې د نويو لارو ـ چارو د اغيزمنتوب دلايل به وويلای شي.
- د مالدارۍ اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د هيواد د کورنيو ځارويو ډولونه به بيان کړی شي.
- د نقشې پرمخ د کرنيزو بيلابيلو ونو-بوټو (نباتاتو) د کرنې ساحې به وښيي.
- د نقشې پرمخ د هيواد د کورنيو ځارويو د ساتنې ساحې به تثبيت کړی شي.
- د هيواد د مالدارۍ ستونزې به نورو ته وويلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱،۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت

۱- شکل

په افغانستان کې د ځمکې د کولبې (یوې) او کرنې عنعنوي لارې چارې

دکرنې د حیاتي او اقتصادي ارزښت په هکله څومره پوهیږئ؟

کرنه: زموږ د هیواد د ملي اقتصاد یوه مهمه او بنسټي برخه ده او د هغې ځنې حاصلات لکه میوې، زعفران او نور د صادراتو او عایداتو لویه سرچینه جوړوي.

له تاریخي پلوه دکرنې خوراکي توکي له ډیر پخوا څخه د انسانانو د استفادې وړ گرځیدلي دي.

کرنه او مالداري زموږ د زیاتره خلکو کار او دنده ده. کرنیز حاصلات نه یوازې دا چې د وگړو د لومړنیو اړتیاوو په پوره کولو کې ارزښت لري، بلکې د سپکو صنایعو او خوراکي توکو په پرمختیا او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ورڅخه استفاده کیږي. د ځینو کرنیزو حاصلاتو له خرڅلاو څخه د یوشمیر اړتیاوو د پوره کولو په خاطر د پیسو عواید ترلاسه کیږي.

کرنه د حبوباتو، سبزیجاتو او لومړنیو نباتي موادو د تخمونو دکرلو او شیندلو لپاره دځمکې له تیارولو څخه عبارت دی چې له اقلیم، مساعدو اوبو او خاورې سره په توافق د دودیزې او یا معاصرې تکنالوژۍ د وسایلو پواسطه په آبي او للمي ډول سرته رسیږي او دکال په بیلا بیلو فصلونو کې له ځمکې څخه مطلوب حاصلات اخلي. زموږ په کرنیز هیواد افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیلې غلې دانې، ډول ډول میوې، صنعتي او غوړلرونکي بوټي، بیلابیل سابه، واښه (شوتله او ریشقه)، یو شمیر طبي بوټي لکه زعفران او نور کرل کیږي.

هغه لاملونه چې د کرنیزو تولیداتو په څرنګوالي باندې اغیزه لري، فزیکي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي لاملونه دي. د خاورې څرنګوالی، د ځمکې جوړښت او بڼه، اقلیم او د اوبو سرچینې فزیکي لاملونه بلل کیږي چې د کرنیزو حاصلاتو په څرنګوالي او څومره والي سیده اغیزه لري.

د ژمې د واورې اوربنت او پسرلني بارانونه د لوړو سیمو او د غرونو د لمنو د خاورو لرونکو طبقو په لنډه بل کې ګټور او د ونو ـ بوټو په وده او د هغو د ریښو په پیاوړتیا په تیره د للمي غنمو په تولیدکې اغیزه لري.

د افغانستان د کرنې یوه برخه دودیزه او یوه برخه یې پرمختللې بڼه لري. په عمومي توګه د افغانستان د ټولې کرنیزې ځمکې ۷.۹ میلیون هکتاره ځمکه تر کرنې لاندې ده، چې له هغې جملې څخه ۵.۳ میلیونه هکتاره یې د خړوبولو وړتیا لري، خو د اوبو د کمښت له کبله هرکال د هغو یوازې ۲.۶ میلیون هکتاره خړوبیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د کرنیزو بوټو او د هغو د حیاتي ګټو په هکله او دویمه ډله دې زموږ په هیواد کې د کرنې د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د هرې ډلې استازی به د خپل کار پایله په ټولګي کې و وایي.

پوښتنې

۱ـ کرنه څه ډول فعالیت دی تعریف یې کړئ.

۲ـ کرنه څه اقتصادي اهمیت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳ـ غنم څو ډوله کرل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له کتابتون یا کومې بلې علمي سرچینې څخه په استفادې د خپل هیواد د کرنې د اقتصادي ارزښت په اړه یوه پاڼه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو يم لوست

۲،۱ د کرنې لارې چارې

په افغانستان کې د ځمکو اوبه کولو لارې- چارې چې زياتره په نافنې او نا منظمه توګه ترسره کېږي

په افغانستان کې د کرنې لارې چارې په څه ډول دي ؟

زموږ په هيواد کې له ډېر پخوا راهيسې کرنه په دوديز ډول، په ځارويو باندې يوې کول او درانه کارونه د بزګر په مټ پر مخ وړل کيږي، خو د هغې لږ حاصل زموږ د هيواد د ورځ په ورځ زياتيدونکي نفوس لګښت نه پوره کوي، نو ځکه هر کال يوه زياته اندازه غله له بهر څخه واردېږي. د افغانستان کرنه په عمومي توګه په پخوانيو او نوو طريقو او لارو چارو ترسره کيږي چې په لنډ ډول يې توضيح کوو :

الف۔ پخوانۍ طريقه:

د افغانستان دغه ډول کرنه زياتره دوديزه کرنه ده چې موخه يې يوازې د بزګرانو د اړتيا پوره کول دي.

څرنګه چې په دوديزه کرنه کې د بزګر د کورنۍ د لومړنيو خوراکي توکو چمتو کول د لومړنيو اړتياوو څخه ګڼل کيږي، نو ددې موخې لپاره په سلوکې له ۶۰ څخه تر ۸۰ پورې ځمکې او کار د غلې۔ دانې د حاصل لپاره ځانګړې شوې دي په دوديزه کرنه کې ځمکه دکار ځواک،کرنيز وسايل او تخم په لومړنۍ بڼه وي چې ټول د بزګرانو لخوا چمتو کيږي. بزګران خپل ډيره لږه اندازه توليد شوی حاصل بازار ته وړاندې کوي چې د هغو په پيسو خپلې اړتياوې پوره کوي. عنعنوي بزګران په عمومي توګه د خپلو توليداتو په سلوکې تر ۵۰ پورې په بازارکې پلورې.

د دولتي احصائيو له مخې د غذايي توکو په توګه د هر افغان وګړي د غنمو لګښت په يوه کال کې ۱۶۲ کيلو ګرامو ته رسيږي. له دې امله زموږ د هيواد د غلې حاصلات د خلکو اړتيا نه پوره کوي، نو ځکه په ځينو ولايتونو کې کچالو د غلې ځای نيسي چې د توليد اندازه يې له ۵۰۰ ټنو څخه تر ۲۵۰۰۰ ټنو پورې زياته شوې ده، همدارنګه يوه زياته اندازه غله له بهر څخه واردېږي.

ب ۔ د کرنې پرمختللې او عصري طريقه:

په پرمختللې او عصري کرنه باندې د وروسته پاتې عنعنوي کرنې د بدلولو لپاره د شرايطو او اسانتياوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برابرولو په خاطر لاندې امکانات بنسټي رول لري:
مواصلاتي کرښې او د حمل او نقل وسایل، بریښنا، د اوبو لګولو سیستم، بازار موندنه، اړیکې، کرنیز اصلاح شوي تخمونه، سره، د ونو ـ بوټو د ناروغیو او افاتو ضد دارو، کرنیز ماشینونه، د څېړنو، ترویج او د نباتاتو د ساتنې خدمتونه او نور.
د عصري او پرمختللې کرنې نوري ځانګړتیاوې دا دي چې کرنیزه ښېګڼه رامنځ ته کوي او له لږې ځمکې څخه ډېر حاصل په لاس راوړي.
د عصري کرنې په لاره ـ چارو کې کرنیز ماشینونه په کار کې اسانتیا راولي او د تولید اندازه لوړوي.
د بندونو جوړول او د ویالو کیندل، د ژورو څاګانو ایستل او د پراخو شاړو ځمکو تر کرنې لاندې راوستل د تولیداتو د زیاتېدو او په خپل ځان د هیواد د بسیاکېدو لامل کېدای شي.
د عصري پرمختللې او دودیزې وروسته د پاتې کرنې د ځانګړتیاو و لنډیز په جدول کې ښودل شوي دي:

عنعنوي (دودیزه) کرنه	عصري (پرمختللې) کرنه
یوازې د کورنۍ د اړتیا وړ لګښتونو بشپړوونکی	په مارکیټ کې د حاصلاتو د خرڅلاو له لارې د ګټې لوړ حد ته رسېدل
له تولیدي دودیزو وسایلو کار اخېستل	د تولید له نوې تکنالوژۍ څخه په پراخه توګه کار اخېستل
له مارکیټو تولیدي عواملو او د تولید له حاصل سره ډېرې کمزورې اړیکې	له مارکیټ، تولید او تولیدي حاصلاتو سره ژورې او پوره اړیکې
له تکنالوژۍ څخه په کار اخېستو کې ځان ساتنه	زړورتیا او تاوان منل
د غلو - دانو هغه ډېر لږ حاصل چې د وګړو اړتیا نه پوره کوي.	پوره اندازه تولیدات او د اړتیا بسیاکېدل
په تراکتور سره تر ۲۰ سانتي مترو پورې د ځمکې کولبه کول چې د بوټو ریښې په کې پوره وده کوي	د شودیارې تر ۱۰ سانتي مترو پورې کولبه کول چې د بوټو ریښې په کې ښه وده وکولای شي.
له خپلسرو (هرزه) بوټو سره د تخم کر چې له اصلي بوټو څخه خپلسروي (هرزه) واښه له خاورې زیات غذايي توکي اخلي	د پاک تخم کرل چې د خاورې ټول غذايي توکي اصلي نبات ته رسېږي

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دریو ګروپونو کې تنظیم شي له خبرو اترو وروسته دې لنډ ځواب ووایي:
بیا د هر ګروپ استازي دې د خپل ګروپ د کار په هکله د ټولګي په مخکې نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.
لومړۍ ډله: ستره موخه په عنعنوی کرنه کې څه ده؟
دویمه ډله: ستره موخه په عصري او پر مختللې کرنه کې څه ده؟
دریمه ډله: د عنعنوي او عصري کرنې دوه دوه مثالونه ولیکئ.

پوښتنې

پوښتنې په غور ولولئ دسم ځواب مخې ته یې (ص) او د غلط ځواب مخی ته یې (غ) ولیکئ.
۱- په عنعنوی کرنه کې تولیدات او کرنیز حاصلات ډیربري ( ) ( )
۲- په عصري او ماشینی کرنه کې تولیدات او حاصل لږ او د یاد ولو وړنه وي.
۳- اقلیمي شرایط هم د کرنې په تولیداتو اغیز لری ( ) ( )

له ټولګي څخه د باندې فعالیتونه

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د غړو سره له مشورې څخه وروسته دلاندې پوښتنو لنډ ځواب ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې بیان کړي.
ماشیني کرنه به زمونږ د هیواد په عنعنوي کرنه کې څه ډول ځای ونیسئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لوست

۱، ۳ مهم کرنيز توليدات

۳- شکل

په يوه کرونده کې د پنبې د محصولاتو راټولول

زموږ د هيواد طبيعي شرايط د کومو کرنيزو بوټو کرلوته برابر دي؟

افغانستان چې بيلابيلې اقليمي سيمې لري د بيلابيلو ونو ـ بوټو د کرلو وړتيا لري. څرنګه چې د افغانستان په سلوکې ۸۰ ځمکه غرونه، دښتې او ډاګونه دي، نو يوازې په سلوکې ۱۵ ځمکې د کرنې وړ دي چې اوس له هغو څخه نيمايي کرل کيږي. د افغانستان د ټولو کرنيزو ځمکو پراخوالی ۲۸ ميليونه هکتاره کيږي، له هغو څخه ۸،۷ ميليون هکتاره د کرنې وړ ده، خو هر کال يوازې ۵،۴ ميليونه هکتاره کې کرنه کيږي.

د افغانستان له ټولو زيات کرنيز توليدات غلې ـ دانې (غنم، وريجې، جوار او وربشې) دي چې په پراخه کرنيزه ساحه کې کرل کيږي او لوړ ارزښت لري. دغه غله د کرنې وړ په سلوکې ۸۳ آبي ځمکه او نوره للمي ځمکه نيسي. نورې ونې او بوټې لکه ميوې، سابه او صنعتي بوټي لکه جغندر، پنبه، د څارويو لپاره واښه او نور په ۴۳۰ زره هکتاره آبي کرنيزه ځمکه کې کرل کيږي.

ـ زموږ په هيوادکې د ټولو کرنيزو توليداتو پرتله هغه څه چې د وګړو غذايي اړتيا پوره کوي، غنم دي، چې زموږ د خلکو د خوراک بنسټي توکي دي.

غنم تر ډيره پورې په جغرافيايي منځنيو عرض البلدونو کې وده کوي چې له دې پلوه افغانستان د غنمو دکرلو او ودې تر ټولو غوره طبيعي شرايط لري. غنم د افغانستان له ۳۰۰۰ څخه تر ۳۳۰۰ مترو پورې په بيلابيلو لوړو سيمو کې کرل کيږي او د افغانستان په سلو کې له (۵۰ څخه تر ۶۰) ځمکې يې نيولې دي، په داسې حال کې چې د کرنې وړ ځمکو په سلوکې ۹۰ برخه يې نيولې ده.

زموږ هيواد د پستو يا په منې کې د کرل کيدونکو غنمو او کلکو يا پسرلنيو غنمو د بيلابيلو ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرلو له کبله په ټولو هیوادوکې لومړی ځای لري.
د روسي عالم (وایولوف) د څېړنې له مخې د افغانستان شمال سیمې په آسیا کې د پستو غنمو د ودې لومړنی مرکز دی چې د غنمو په سلوکې د ۵۷ ډولونو په لرلو سره په ټوله نړۍ کې لومړی ځای لري. دغه ډول غنم په مني کې په ابي ځمکو کې کرل کیږي.
په افغانستان کې د غنمو ډېره برخه په ابي ځمکو کې کیږي چې د للمي پرتله یې د حاصل اندازه ډېره زیاته ده. د افغانستان د کرنې لاندې ځمکو په سلو کې ۵۶ یې آبي او ۴۴ یې للمي دي. د غنمو له دوه پر دریمې برخې څخه زیات یې بیرته په تولیدو ونکو سیمو کې خوړل کیږي، یوازې دریمه برخه یې د هیواد دننه مارکیټونو ته د پلورلو لپاره وړل کیږي. د للمي غنمو د کرلو ډېرې پراخې ځمکې د هیواد په شمال کې دي، خو په آبي توګه غنم په جنوبي، مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې کرل کیږي.
ـ له غنمو څخه وروسته وریجې د افغانستان مهمه غله او د خلکو د خوراک مهم توکی دی.
وریجې زیاتره په هغو ځایونوکې کرل کیږي چې توده هوا او ډېرې اوبه ولري. په افغانستان کې هم وریجې په هغو ټیټو سیمو کې چې توده هوا او پریمانه اوبه لري، کرل کیږي چې دوه ډولونه لري:
نرۍ وریجې او غټې وریجې.
د غټو وریجو پرتله د نریو وریجو بیه، د تولیداتو اندازه او لګښت زیات دی. نرۍ وریجې د هیواد ختیځو ولایتونو یعنې لغمان، کونړ او ننګرهار اوپه شمالي ولایتونو لکه بغلان، کندز او تخار کې ډېرې کرل کیږي. غټې وریجې معمولا په میدان وردګ، لوګر، بغلان او تخار ولایتونو کې کرل کیږي.
ـ جوار هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي. د جوارو تولیدات، پخوا په ډېرو ولایتونو کې مصرفیدل او د یو شمیر خلکو خوراکي توکي بلل کیدل، خوپه دې وروستیو کې دهغو د کرلو ساحه کوچنۍ شوې ده او د خلکو د خوراکي توکو په توګه ورڅخه ډېر کار نه اخیستل کیږي.
جوار په پکتیا، پکتیکا، ننګرهار او لوګر کې ډېر کرل کیږي.
ـ وربشې هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي، خو د غنمو پرتله په سړو سیمو کې ښه وده کوي. وربشې زیاتره څارویو ته ورکول کیږي.
زموږ د هیواد په ګڼ شمیر سیمو کې یو شمیر نورې غلې ـ دانې لکه مې، لوبیا، نخود، مشنګ او باقلې هم کرل کیږي.
ـ سابه هم په افغانستان کې مهم خوراکي توکي دي. په افغانستان کې مهم کرل کیدونکي سابه دادي:
کچالو (پټاټې) تور بانجان، رومي بانجان، ګازرې، شلغم (ټیپر) پالک، کدو، ګلپې، تورایي، مرچک، لیړو (بینډۍ)، کاهو او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ میوې هم زموږ د هیواد غوره کرنیز تولیدات دي. د افغانستان طبیعي شرایط د میوه لرونکو بېلابېلو ونو دودېږ او روزنې لپاره ډېر غوره دي. میوې د کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سربېره بهر ته هم صادرېږي.

افغانستان د بېلابېلو پاڼېزو او ستروس میوو د لرلو له مخې نړیوال نوم لري چې هم له تازه انګورو، منو، خټکیو، هندوانو، انارو، ناکو، بهي او نورو او هم یې له وچو لکه بادامو، ممیزو، پستې، غوزانو او نورو څخه استفاده کېږي او بهرته هم لېږل کېږي.

ـ صنعتي بوټي هم لکه ګنې، جغندر او پنبه د هیواد په بېلابېلو سیمو کې کرل کېږي. افغانستان په نړۍ کې د پنبې د کرلو سیمه ده، هغه سیمې چې توده هوا او پوره اوبه ولري د پنبې لپاره غوره بریښي. د هغې کرل د هیواد په شمال، لوېدیځ او ختیځ کې رواج لري.

جغندر هم له پخوا څخه زموږ په هیواد کې کرل کېږي، په پخوا کلونو کې یې په کندز او بغلان کې کرل زیات رواج و او د بغلان د بورې (شکرې) په فابریکه کې ور څخه استفاده کېده.

ګنې د ننګرهار، کونړ، لغمان او پکتیا ولایتونو کې په یوه محدوده ساحه کې کرل کېږي، د جلال آباد شاوخوا کې یې کرنه ډېره رواج ده چې د ګوړې په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي.

ـ زموږ د هیواد په بېلابېلو سیمو کې بېلابېل طبي بوټي هم وده کوي چې زموږ خلک له هغو څخه له ډېر پخوا راهیسې په ډېرو لومړنیو بنو کار اخلي یو شمېر دغه بوټي بهرته هم استول کېږي، هغه بوټي چې یوناني طب کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او یا هم د معاصر درمل جوړونې په صنعت کې کارول کېږي دادي: زعفران خوږولې، شمکی او نور.

زموږ د هیواد یو شمېر سیمو کې غوړ لرونکي بوټي لکه زغر، شرشم، کُنځلی، لمرګلی او نور هم کرل کېږي.

د محصولاتو ډول په ټن	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
غنم	۸۳۴،۲	۴۹۹،۲	۴۹۶،۱
وریجې	۴۵۰	۴۲۰	۲۳۳
وربشې	۲۴۰	۲۱۶	۷۴
جوار	۳۳۰	۲۴۰	۱۱۵
ږدن	۲۲	۲۲	۲۲
کچالو (پټاټې)	۲۳۵	۲۳۵	۲۳۵
دانې (لوبیا، نخود او نور)	۵۰	۵۰	۵۰
کنځلی	۲۴	۲۴	۲۴
پومبه دانه	۶۶	۶۶	۶۶
مالوچ	۲۲	۲۲	۲۲
سابه	۵۲۰	۵۴۰	۵۴۰
هندوانې	۹۰	۹۰	۹۰
خټکي	۲۲	۲۲	۲۲
انګور	۳۳۰	۳۳۰	۳۳۰
ګنې	۳۸	۳۸	۳۸
جغندر	۱	۱	۱
منې	۱۸	۱۸	۱۸
شفتالو	۱۴	۱۴	۱۴
الو	۳۵	۳۵	۳۵
ستروس	۱۲	۱۲	۱۲
زردالو	۳۸	۳۸	۳۸
نورې میوې	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸

(۲) جدول: د 1380ـ 1383 کلونو په ترځ کې د افغانستان یو شمیر اصلي کرنیزو محصولاتو د تولیداتو اندازې (ارقام په ټنو)

محصولات	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
غنم	۱/۵۹۷/۰۰۰	۲/۶۸۶/۰۰۰	۳/۴۸۰/۰۰۰	۲/۸۸۴/۰۰۰
وریجې	۲۴۲/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۳۲۵/۰۰۰
وربشې	۸۷/۰۰۰	۳۴۵/۰۰۰	۲۴۰/۰۰۰	۳۳۷/۰۰۰
جوار	۱۶۰/۰۰۰	۲۹۸/۰۰۰	۲۱۰/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰
ږدن	۲۲۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۱۷/۰۰۰	۲۲/۰۰۰
کچالو او جغندر	۲۷۴/۰۰۰	۲۶۹/۰۰۰	۴۳۴/۰۰۰	۳۳۹/۰۰۰
ګنې	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰
د شکرې جغندر	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
وچه میوه	۶۸/۷۰۰	۶۸/۹۰۰	۵۸/۴۰۰	۷۴/۹۰۰
لوبیا، نخود او نور	۵۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۴۲/۱۰۰	۵۰/۰۰۰
د بادام بیلابیل ډولونه	۹/۰۰۰	۹/۰۰۰	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰
غوزان	۵/۰۰۰	۵/۰۰۰	۳/۹۰۰	۵/۰۰۰
پسته	۲/۸۰۰	۲/۸۰۰	۲/۲۰۰	۳/۰۰۰
ښووَن	۹۰۰	۱/۱۰۰	۲/۴۰۰	۹۰۰

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، لومړی دې د نوي لوست متن له ځان سره ولولي، بیا دې د هیواد د یو ډول کرنیزو تولیداتو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې

۱ـ کوم ډول کرنیز بوټي زموږ په هیواد کې په پراخه اندازه کرل کیږي؟ د هغو په هکله توضیحات ورکړئ.

۲ـ وریجې په څو ډوله دي او د هیواد په کومو سیمو کې او په څه ډول طبیعي شرایطو کې کرل کیږي؟

۳ـ د هیواد څو ډوله میوې پیژنئ، د هغو د ارزښت په هکله معلومات ورکړئ.

۴ـ صنعتي بوټي یعنې څه او څو ډوله یې پیژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې د اوسیدلو له سیمې څخه کوم ډول کرنیز محصولات ترلاسه کیږي، د هغو کرلو کې کومې ستونزې تر سترګو کیږي، ستاسې د سیمې کرنه به څرنګه پرمختګ وکړي چې د بزګرانو او د هیواد اقتصاد مو پیاوړی شي. په دې هکله په یوه پاڼه کې لیکنه وکړئ او په ټولګي کې د هغې په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

د کرنې جغرافيايي ويش

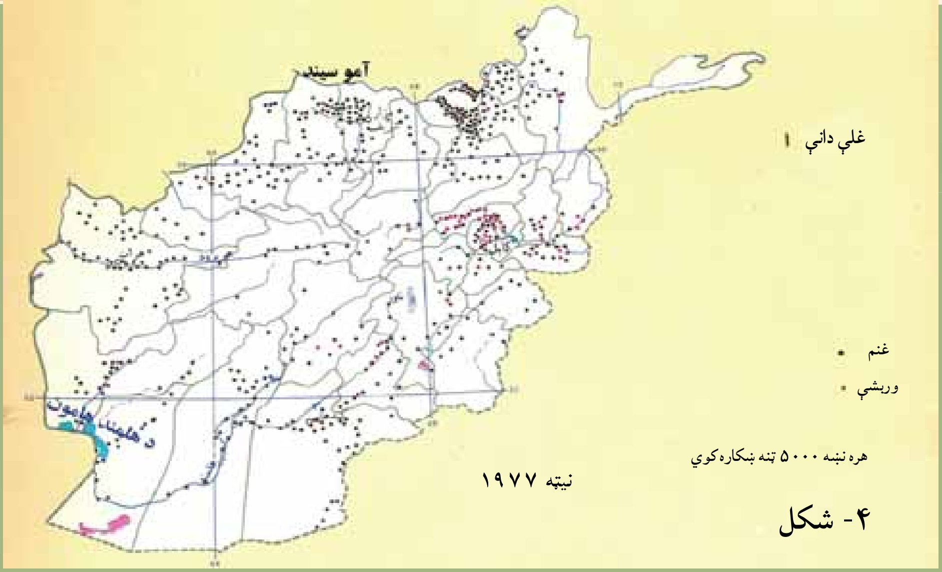

نقشهٔ I غلي داني

تاسې پوهېږئ چې د يو شمير ونو- بوټو (نباتاتو) کرل په ټول هيواد کې امکان لري؟

د کرنې جغرافيايي ويش داڅرګندوي چې د ونو، بوټو بيلابيل ډولونه او غلې، داني د هيواد په کومو سيموکې او ترڅه ډول اقليمي شرايطو لاندې په کوم ډول ځمکو کې کرل کيږي او توليد يې لوړوالی مومي.

لکه چې په مخکېني لوست کې و ويل شول، زموږ د هيواد غرنی وضعيت ددې لامل شوی دی چې د هيواد په ډېرو سيمو کې په تېره په غرنيو او دښتې سيموکې کرنه ونه شي.

د هيواد په کرنيزو سيمو کې غلې داني، سابه او ميوې کرل کيږي. چې ستيپ ځمکې او دوبالو غاړې دي. د هيواد يوه برخه طبيعي ځنګلونو او څرځايونو نيولې ده. لکه څرنګه چې په (I) نقشه کې ښکاري غنم او وريشې څه ناڅه د هيواد په ټولو سيمو کې کرل کيږي.

که (II) نقشې ته وکتل شي، جوار زياتره د هيواد په ختيځ او په لږ شمير نورو سيمو کې کرل کيږي، خو وريجې زياتره په ختيځ او شمال کې کرل کيږي.

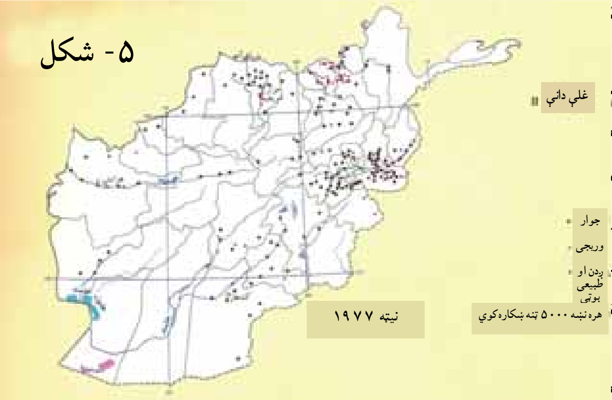

څرنګه چې په پخواني لوست کې هم ولوستل شول او د صنعتي بوټو په نقشه کې هم ښکاري، پنبه د شمال، لويديځ او جنوب لويديځ په ځينو ولايتونو، ګنې په ختيځ او ځغندر زياتره په کندز او بغلان کې کرل کيږي.

يو شمير نور صنعتي بوټي لکه

لمرګلي، کنځلي او زغر د هیواد بیلابیلو سیمو کې ځای ځای کرل کیږي.
د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې ښکاري چې پټاټې او نور سابه په ختیځو سیمو، شمال، هرات او کندهار کې ډیر کرل کیږي، میوې، په تیره بیا انګور په کندهار، پروان، هرات،کابل او کاپیسا، ستروس (لکه نارنج، لیمو، مالټې او نور) په ختیځ او ختکي او هندوانې په شمالي ولایتونو کې رواج دي.

۶- شکل

۷- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څلور ډلې شي، لاندې کارونه دې ترسره او د هغو پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي:
- لومړۍ ډله به د غلو- دانو د I نقشې له مخې او د مخکېنۍ لوست سره سم، د غنمو او وریشو د کرلو سیمې وښیې او دا به څرګنده کړي چې په نقشه کې هره ځانګړې نښه د څو زره ټنه تولیداتو ښودنه کوي.
- دویمه ډله به د وریجو او جوارو د کرلو سیمې د غلو-دانو په II دریمه ډله به د صنعتي بوټو د کرلو سیمې د صنعتي نباتاتو او څلورمه ډله به د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې د باغونو او تاکستانونو سیمې او د سبو او میوو د تولید سیمې وښیې.

پوښتنې

۱- د کرنې جغرافیایي ویش څه مفهوم لري؟
۲- ولې غنم د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي؟ یوازې دوه لاملونه یې و وایئ.
۳- ولې زموږ د هیواد په ځینو سیمو کې یو شمیر کرنیز بوټي او د هغو د تولید اندازه لږه ده؟ د هغه لامل (علت) څه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې هریو، یو ډول کرنیز بوټي غوره او د درس له مخې په یوه ولایت کې یې د کلني تولید اندازه اټکل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

۱، ۴ مالداري او د هغې اقتصادي ارزښت

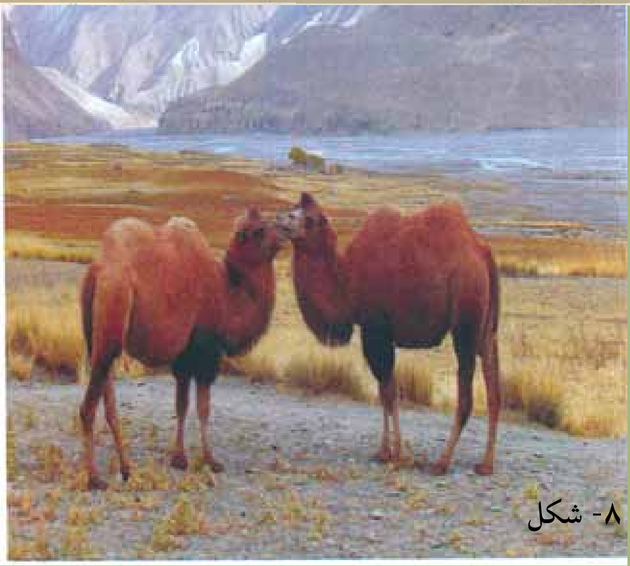

۸- شکل

د افغانستان د دوه بوکانو لرونکو اوښانو تصویر

زموږ په هیواد کې د ځارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

د ځارویو روزنه او ساتنه زموږ د خلکو په ژوندکې څومره ارزښت لري؟

مالداري او د ځارویو روزنه په افغانستان کې ډیر لرغونتوب لري. کله چې د ځارویو ښکار کول مخ په کمښت شول اویا بشپړ ودریدل. خلکو یو نوی ډول ژوند پیل کړ او د ځارویو په ساتنه او روزنه بوخت شول. له هغه وخته تر اوسه پورې پیړۍ تیرې شوي دي او خلکو همدغه ډول ژوند ته دوام ورکړی دی.

زموږ د هیواد په ټولو سیمو کې د غرونو لمنو او خاوربنو غونډیو د ځارویو روزنې او ساتنې ته ډیر غوره شرایط چمتو کړي دي او تر اوسه پورې یې زموږ یو زیات شمیر وګړي د ژوند په زیاته موده کې په همدغه ډول بوخت کړي دي.

په افغانستان کې په سلوکې د ۸۰ په شاوخوا وګړي په کرنه بوخت دي، هیڅ داسې یو بزګر نشته چې د ځارویو په ساتنه بوخت نه وي، سربیره په دې، زموږ یو شمیر خلک، په تیره بیا کوچیان په بشپړ ډول د ځارویو په ساتنه بوخت دي او همدایې د ژوند ارتیاوې پوره کوي.

د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د ځارویو د روزنې یا مالدارۍ ارزښت په دې کې دی چې زموږ د خلکو د اقتصاد په پرمختیاکې مهم رول لري.

د ځارویو د تولیداتو ارزښت د ملي نا خالص عاید په سلوکې ۷ـ ۱۰ پورې برخه جوړوي. سربیره پردې خلک د ځارویو څخه د کار ځواک د تولید، باروړلو، د پوستکي د ترلاسه کولو، وریو او

۹- شکل

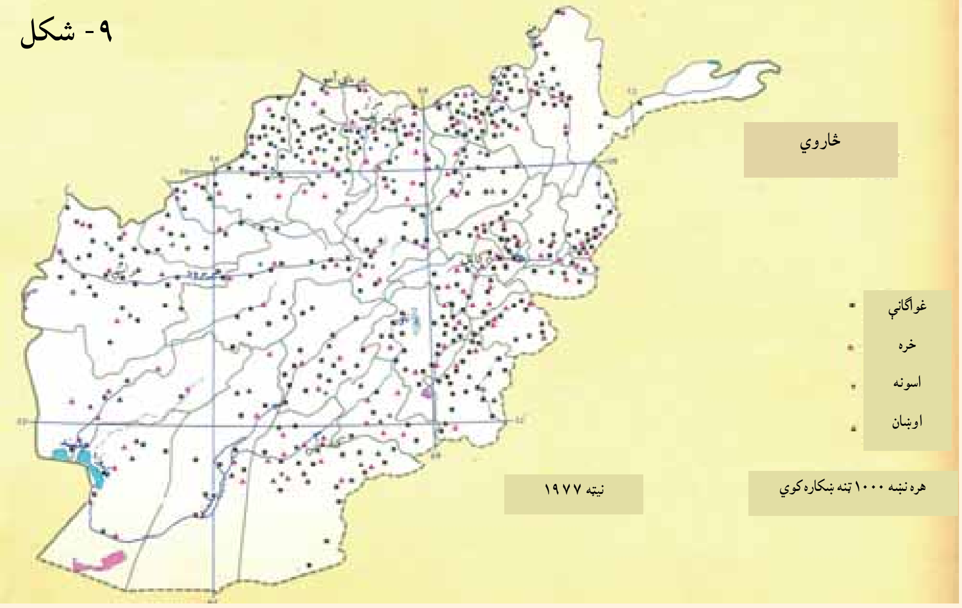

نورو لپاره هم کار اخلي. د څارويو يو شمير محصولات لکه وړی، د پسونو او غويانو پوستکي، قره قل پوستکي او کولمې د خپلې بيې له پلوه د هيواد د صادراتو په سلوکې ۱۰ـ ۲۰ برخې جوړوي.

همدارنګه د غاليو صادرات او د وړيو صنايع، پوستين باب او د پوستکو صنايع هم د افغانستان په صادراتو کې د پام وړ برخه لري. له دې پرته په هيواد کې د اړتيا وړ غوښه او شيدې، چې اندازه يې په يو کال کې د هر وګړي لپاره په ترتيب سره له ۱۱.۵ تر ۶۰ کيلوګرام اټکل شوې ده، له کورنيو سرچينو چمتو کيږي.

د يادولو وړ ده چې ديرش کلنو جګړو او وچکالۍ مالدارانو او د څارويو ساتنې ته هم زيان اړولي، ددې ترڅنګ د کال په سړو شپوـ ورځو کې د غوره غوجلو نشتوالی او د بسيا پاکو اوبو کمښت هم د څارويو په مړينه اغيزه لري چې اندازه يې هر کال په سلوکې ۳۰ ته رسيږي.

د کورنيو څارويو ډولونه او د هغو جغرافيايي ويش:

هغه کورني څاروي چې بزګران او مالداران يې ساتي دادي: پسونه، غواوې، وزې، خره، اوښان، اس، کچرې او کورني چرګان. د کورنيو څارويو په ډله کې تر ټولو زيات قره قل پسونه او عادي پسونه د هيواد په اقتصاد کې ډير غوره ارزښت لري او د څارويو د محصولاتو په صادراتو کې يې برخه ډيره ده.

لکه چې د څارويو روزنې په (I) نقشه کې ښکاري، د پسونو روزنه څه ناڅه د هيواد په ټولو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ترسترګو کیږي، خو قره قل پسونه یوازنۍ شمالي ولایتونو کې له بدخشان څخه تر هرات پورې پراختیا لري. وزې هم په ټول هیواد کې روزل کیږي.

که چیرې د څارویو روزنې (I I) نقشې ته ځیر شو، نور څاروي لکه غواګانې، خره، اسونه او اوښان څه ناڅه د هیواد په ټولو ولایتونو کې روزل کیږي.

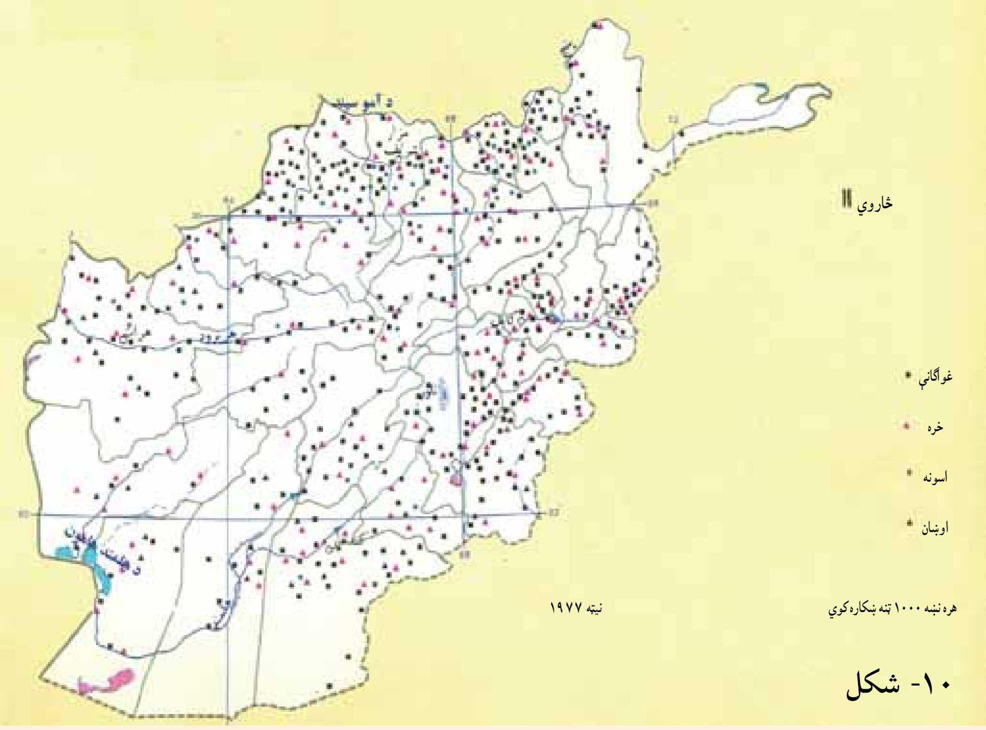

۱۰- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي، لاندې دندې دې پرمخ بوځي او د هغو پايلې دې ټولګي کې خپلو ټولګيوالوته وړاندې کړي:

۱. د نوي لوست متن دې ورو ولولي او بيا دې د مالدارۍ په ارزښت خبرې وکړي.

۲. د لوست متن او د څارويو روزنې (I) نقشې ته دې وګوري، د پسونو، قره قل پسونو او د وزو د روزنې د جغرافيايي ويش په هکله دې معلومات ورکړي.

۳. د نوي لوست متن او د څارويو د روزنې (I I) نقشه دې وګوري د غواګانو، خرو، آسونو او اوښانو د روزنې او ساتنې سيمې دې په نښه کړي.

پوښتنې

۱. مالداري زموږ د هيوادوالو په ژوند او اقتصادکې څه ارزښت لري؟ څرګند يې کړئ.

۲.دکوم ډول کورنيو څارويو روزنه او ساتنه زموږ په هيوادکې دود ده؟ نوم يې واخلئ.

۳.له محصولاتو پرته دکومو څارويو له ځواک څخه د کومو کارونو په ترسره کولو کې کار اخېستل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

۴.هغه محصولات چې له څارويو ترلاسه کيږي،کوم دي؟ له هغو څخه په څه شي کې کار اخېستل کيږي او له صنعتي کيدلو څخه وروسته د څارويو دکوم محصول ارزښت اوچتيدلای شي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

له سرچينو په کار اخېستلو سره دکوچيانو د ژوند، کار، د هغوی د څارويو روزنې او د هغوی د ستونزو په هکله یوه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

۱، ۵ د مالدارۍ لارې چارې

۱۱- شکل

دهیواد په شمال کې سیند ته نږدې د څارویو یوه رمه

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

الف ـ لرغوني او دودیزه طریقه (لارې ـ چارې)

لکه چې مخکې لوست کې مو د مالدارۍ د ارزښت په هکله معلومات ترلاسه کړل، زموږ یو زیات شیمر هیوادوال د څارویو د ساتنې له لارې خپل ژوند پرمخ بیایي، همدارنگه د څارویو ساتل د هیواد لویه عایداتي سرچینه ده. مالداري په دودیزه او عنعنوي بڼه له ډیر پخوا راهیسې زموږ په هیواد کې رواج ده. کوچي مالداران د ډیرو زیاتو کړاو ونو په گاللو سره دکال په اوږدو کې د خپلو څارویو د څرولو په خاطر له یوه څرځای څخه تر بل پورې د تگ په حال کې وي او په وابڼه لرونکو پراخو څر ځایونو کې په دودیز ډول د هیواد په بیلابیلو برخو کې د څارویو په ساتنه بوخت وي.

د دودیزې مالدارۍ لویې ستونزې دادي: وچکالي، د څښلو د اوبو کمښت، د ناپاکه اوبو څښل، په ژمي کې د سرپنا نه لرل، د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو نه ساتل، د وقایې په خاطر له حیواني کلینیکونو او فارمونو سره د دوی د اړیکو نشتوالی، د ناروغو څارویو په درملنه کې ستونزې او د اصلاح شوو نسلونو خواته نه پاملرنه او نورې ستونزې.

ب ـ عصري او پرمختللې طریقه

په افغانستان کې په عصري او فني ډول د څارویو روزنه او تکثیر په ۱۳۱۲ هـ ل کال کې پیل شو. په ۱۳۱۵ هـ ل کال د لومړي ځل لپاره په کابل کې د ناروغو څارویو د درملنې لپاره لومړنی حیواني کلینیک جوړ شو چې موخه یې د دولتي څارویو په تیره بیا د عسکري قطعاتو اسونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمیر مراجعینو د څارویو درملنه وه. په ۱۳۲۳ هـ ل کال کې په بدخشان او د هغه وخت د قطغن په ولایت کې په غواګانو کې وژونکې ناروغي خپره شوه چې ډېر زیات زیان یې اړولی و. له هغه مهال را وروسته د وترنرۍ خدمتونو د پراختیا لورې ته پاملرنه وشوه او د ۱۳۴۵ هـ ل کال ترپای پورې په بېلابېلو ولایتونو کې نهه کلینیکونه جوړ شول او په ۱۳۵۳ هـ ل کې یې شمیر ۱۶ ته لوړ شو. په اوسني وخت کې په هیواد کې د وترنري علومو پوهنځیو شمیر زیات شوی دی او د حیواني کلینیکونو جوړولو ته هم پاملرنه ډېره شوې ده، خو بیاهم د پرسونل او لازمو وسایلو د نشتوالي له کبله ستونزې شته، نو ځکه د څارویو د مړینو شمیر هم ډېر دی.

د عصري او پرمختللې مالدارۍ او د څارویو د محصولاتو د زیاتولو مهم ټکي دادي:

۱۲- شکل

- د پوره اندازې وښو چمتو کول او د څارویو خوراک ته ښه پاملرنه.
- د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو ساتنه.
- د زراعتي اصلاح شوو نسلونو ترویج او ډېربښت.
- د حیواني کلینیکونو او فارمونو تاسیس او زیاتول.
- د منظمې ادارې او غوره منجمنت شتوالی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د نوي لوست د متن او تصویرونو په کتلو سره د دوديزې او پخوانۍ مالدارۍ په اړه او دویمه ډله دې د مالدارۍ د نوي او پرمختللې بڼې په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې په ټولګي کې د خپلو ټولو ټولګیوالو تر مخې تشریح کړي.

پوښتنې

۱. د دوديزې مالدارۍ ستونزې کومې دي؟ توضیح یې کړئ.

۲. د څارویو د روزنې عصري او فني بڼه کومه یوه ده، معلومات ورکړئ.

۳. کوم لاملونه (علتونه) د مالدارۍ د پرمختګ او د محصولاتو د زیاتیدو سبب کیدای شي؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د یوه څاروي، اویاهم د یوه حیواني کلینیک تصویر چمتو کړئ او په بل ساعت کې د هغه په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

۶،۱ وحشي ژوي

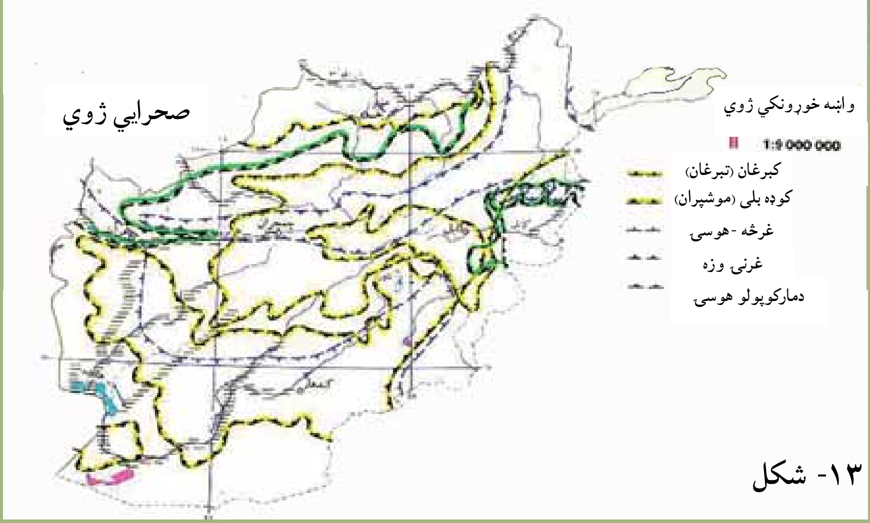

۱۳- شکل

وابنه خوړونکي ژوي

د وحشي ژويو نقشو ته وګورئ زموږ په هیواد کې کوم ډول وابنه خوړونکي او غوښه خوړونکي ژوي شته؟

ژوي د چاپیریال د یوې مهمې ارزښتمنې ښکارندې (پدیدې) په توګه په طبیعي بیارغاونه باندې ژوره اغیزه لري. په طبیعت کې، په تیره بیا په ځنګلونو کې بېلابېل ژوي ژوند کوي چې هریو یې ځانګړې دندې لري. د هغو ژویو ارزښت چې په ځنګلونو او څړځایونو کې اوسیږي، د ګرځندویانو (توریستانو یا سیلانیانو) د راښللو، ښکارکولو، د هغوی د پوستکي د ارزښت او د طبیعت د توازن له مخې ډېر اوچت دی. دغو ژویو په ژوند او پایښت کې د انسانانو د فعالیت اغیزه ډېره ژوره ده او د هغوی ښکارکول او په پټنځایونو کې یې لاس وهنه د هغوی ژوند له خطر سره مخامخ کوي. انسان د ځنګلونو په وهلو، د کورنیو څارویو په خړولو، د وښو او د سوځولو په خاطر د ونو بوټو په پرې کولو سره وحشي ژویو ته ګوابن پېښوي.

د افغانستان طبیعي جوړښت چې ډېره برخه یې غرونه دي، په تیره بیا د هندوکش لړۍ چې زیاتې لوړې ـ ژورې او شګلنې لمنې او ډاګونه لري، د ژویو لپاره یې جغرافیایي ارزښت رامنځته کړی دی او د ژوند او ژویو ډول ډول والی یې پیاوړی کړی دی. زموږ په هیواد کې د ځمکې د جوړښت، اقلیمي شرایطو او خوراکي توکو د پیداکیدو له مخې د بېلابېلو ژویو او الوتونکو لپاره د ژوند غوره چاپیریالونه رامنځته شوي دي چې یو شمیر یې دادي:

ـ ذوحیاتین او ښښیدونکي لکه: خرمښکۍ، سمسېره، چنګاښ، مار او نور. په افغانستان کې یوازې د مار ۲۷ ډولونه پیژندل شوي دي. اووه ډوله یې زهري دي چې دوه ډوله یې کبرا او پنځه ډوله یې افعی ماران دي.

ـ تی لرونکي ژوي: چې ۱۲۰ ډولونه یې په افغانستان کې پیژندل شوي، خو له بده مرغه زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- شکل

شمير يې اوس د له منځه تلو په حال کې دي لکه:

- پړانګ چې د پامير په لوړو درو او مرغاب کې ليدل شوی و.
- سورلنډيان چې د هيواد مرکزي سيمو کې ژوند کوي.
- ليوان، سرې ګيدړې، غرنۍ پيشوګانې او کوچنۍ وحشي پيشوګانې چې په ټول هيواد کې شته.
- يږې چې هم په غرنيو سيمو او هم په ځنګلونو کې اوسيږي.
- همدارنګه مارکوپولو پسونه، هوسۍ، مارخور وزې او نور چې هريو يې د يادولو وړ دي او د افغانستان په بيلابيلو سيمو کې ژوند کوي.

يوه سروې چې زموږ په هيواد کې ترسره شوې وه، په هغې کې د هيواد په بيلابيلو سيمو کې د الوتونکو ۳۰۰ بيلابيل ډولونه پيژندل شوي وو چې په هغو کې د دښتو، ځنګلونو او اوبو بيلابيل الوتونکي يادولای شو چې تر ټولو نامتو يې زاڼه، ډنګ، مارغه،توطي، کارغه، باښه توتکۍ، چڼچڼۍ، پتکه او نوردي.

د ټولګي دننه فعاليت:

لاندې جدول په خپلو کتابچو کې د لوست له متن او نقشو څخه بشپړ کړئ.

واښه خوړونکي ژوي	غرنۍ وزې					
غوښه خوړونکي ژوي	پړانګ					

پوښتنې:

۱ـ د وحشي ژويو ژوند او شتوالی له کومو ګواښونو سره مخامخ دی؟ توضيح يې کړئ.

۲ـ هر څو ډوله الوتونکي، تې لرونکي او خښيدونکي ژوي چې پيژنئ، نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په طبيعت کې د الوتونکو او وحشي ژويو د ارزښت په هکله او هغه ګواښ چې دوی ورسره مخامخ دي او داچې څرنګه بايد د هغو ساتنه او څارنه وشي په يوه مقاله کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۷،۱ د کرنې او مالدارۍ څرنګوالی

په افغانستان کې د کرنې او مالدارۍ وضعیت څه ډول دی؟ ۱۵- شکل

ددغه څپرکي په لوستونو کې تاسې د افغانستان له کرنې او مالدارۍ سره آشنا شوئ.

ددې څپرکي په پای کې غواړو چې په خپل هیواد کې د کرنې او مالدارۍ پر وضعیت یوه کتنه وکړو:

افغانستان یو کرنیز هیواد دی. اصلاً هغه هیوادونه چې زیات شمیر خلک یې په کرنه بوخت دي، پرمختللي نه بلل کیږي. افغانستان چې یو پرمختیایي هیواد دی، زیاتره وګړي یې په سیده او څه هم په ناسیده توګه خپلې د ژوند اړتیاوې له کرنې او مالدارۍ څخه پوره کوي.

سره له دې چې د افغانستان اقتصاد په څو وروستیو کلونو کې ښه شوی او وده یې موندلې، خوبیاهم دغې ودې لوږه او بیوزلي له منځه نه دي وړې. په اوسني وخت کې شپږنیم میلیونه وګړي نه شي کولای خپلې ورځنۍ ډیرې لږې خوراکي اړتیاوې پوره کړي.

په سلوکې ۲۴ کورنۍ هره ورځ ډیر لږ خوراکي لګښت لري او د ټول هیواد په سلوکې ۳۰ نفوس د خپلې اړتیا څخه لږ خوراکي توکي مصرفوي. په سلوکې ۴۰ له درې کلنۍ څخه د ټیټ عمر ماشومان د وزن په کمښت (خوارځواکۍ) باندې اخته دي او په سلوکې ۶.۷ یې له همدې امله مري. په ټولیزه توګه د هیواد په سلوکې ۴۴ وګړي په بیلابیلو کچو د خوراکي توکو ستونزه لري.

که چیرې د افغانستان له اوبو او ځمکې څخه سمه ګټه واخیستل شي، زموږ د کرنې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارویو محصولات به ځو ځو ځله اوچت شي، نه یوازې دا چې کورنۍ اړتیاوې به مو بشپړې شي، بلکې د کرنیزو محصولاتو د صنایعو او د هیواد د صادراتو په وده کې به هم بنسټي رول ترسره کړي.

۱۶- شکل

په انځور کې یو سړی لیدل کیږي چې غنم ریبي

هغه لاملونه (عوامل) چې د هیواد د کرنې او مالدارۍ د چارو په پرمختګ، پراختیا او یا هم د هغو په محدودیت اغیزه لري، هغه طبیعي (لکه اقلیم، د ځمکې جوړښت او خاوره)، بشري (لکه، کارځواک او د کارګرانو تخنیکي کچه، فني او د بزګرانو خبرتیا او پوهه) اقتصادي (لکه پانګه، د خرڅلاو بازارو حمل او نقل او نور) او په پای کې سیاسي لامل یعنې د حکومت سیاست دی.

له طبیعي لاملونو څخه یوهم اقلیم دی چې د کرنیزو توکو په ځومره والي او څرنګوالي سیده اغیزه لري. د هوا د سوړوالي او اوږده ژمي له امله د هیواد په ځینو لوړو سیمو لکه په کابل، ګردیز، غزني او یو شمیر مرکزي ولایتونو کې کرنه یوازې په یو فصل کې کیږي.

• د اوبښت کمښت او د اوبو نشتوالی هم د هیواد کرنې ته ځینې وخت ډیر زیان اړوي.

• په هیواد کې د اوبولګولو سیستم ښه پرمختګ نه دی کړی، د افغانستان د سیندونو د اوبو جریان په کره توګه نه دی څیړل شوی او نه یې هم له اوبو څخه سمه استفاده کیږي، همدارنګه د اوبو لګولو ډیرې آسانتیاوې یا د بزګر په مټ یاهم د سیمه ییزو موادو په واسطه ترسره کیږي.

• د کرنې په برخه کې پانګه اچونه هم کمزورې ده او تر اوسه پورې دهیواد په ډیرو هغو سیمو کې چې کرنه یې اوبو لګولوته اړتیا لري، د اوبو ذخیره کولو بندونه نه لري او د پام وړ ویالو جوړولو او دکانالونو کیندلوته پاملرنه نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بزګران او مالداران هم داسې پوره پانګه نه لري چې د خپلې مالدارۍ او کرنې ښه ښه او عصري کړي او اصلاح شوي کرنيز تخمونه، د ناروغيو او افاتو ضد درمل، کيمياوي سرې او کرنيز ماشينونه ورباندې واخلي.

په ټوليزه توګه ويلای شو چې په افغانستان کې کرنه او مالداري تر ډېره پورې په دوديزه ښه پرمخ وړل کيږي چې د کرنيزو چارو لويه موخه يوازې د بزګر د کورنۍ د اړتيا بشپړول دي.

په کار ده چې کرنه او مالداري په عصري او پرمختللې ښه ترسره شي، د اوبو لګولو سيستم بايد منظم شي او د هغه نور پرمختګ او ښه والی هم په پام کې ونيول شي، بايد د کرنې او مالدارۍ فارمونه او د څارويو روغتيايي کلينيکونه پراخه شي، د کروندې او مارکيټ ترمنځ غځيدلې لارې بايد جوړې او فابريکې او صنعتي مرکزونه بايد کرنيز توکي په صنعتي محصولاتو واړوي او د توکو ارزښت او کيفيت ښه کړي او دې ډول صنعتي مرکزونو ته پراختيا ورکړل شي. له دې پرته د کرنې او مالدارۍ برخې ته د پانګې اچونې د پاملرنې د را اړولو په خاطر بايد د منځنۍ او اوږدې مودې پرمختيايي پلانونه عملي شي، طبيعي سرچينې، ځړځايونه او ځنګلونه بايد وساتل شي او له هغو څخه په دايمي او معقوله توګه ګټه واخېستل شي.

۱۷- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي او د ښاغلي ښوونکي د لارښوونې سره سم دې د کرنې او مالدارۍ د ستونزو په هکله او دا چې په څه ډول باید دغه ستونزې له منځه یوړل شي، بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ په هیوادکې کوم لاملونه دکرنې او مالدارۍ د پرمختګ خنډګرځیدلي، نوم یې واخلئ.

۲ـ څرنګه کولای شو چې په هیوادکې دکرنې او مالدارۍ حالت ښه کړو، توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د لومړي څپرکي مهم ټکي او لنډیز ولیکئ او بیایې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
انرژي او کانونه

په دې څپرکي کې لولو:

• انرژي او د هغې اهميت
• د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچينې (منابع)
• برېښنا
_ د اوبو برېښنا
_ حرارتي برېښنا
• د ډبرو سکاره او زمورږ په هېوادکې د هغو کانونه
_ د صوف درې د ډبرو سکرو کان
_ د آشپشتې د ډبرو سکرو کان
_ دکرکر د ډبرو سکرو کان
_ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان
• نفت او گاز
_ نفت
_ گاز
• د هېواد نفت لرونکي حوزې
• فلزات
• د فلزاتو د کانونو اقتصادي اهميت
• د ودانۍ د ډبرو کانونه
• قيمتي ډبرې
_ الماس
_ لاجورد
_ لعل
_ زمرد
• د کانونو او انرژۍ د حالت ښېرنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونځي عمومي هدفونه

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- زده کوونکي به د بشر په ژوندکې د انرژي په اهميت پوه شي.
- د هيواد د انرژۍ له منابعو او د هغو له اندازې څخه به خبر شي.
- په اقتصادي برخه کې به د فلزاتو پر اهميت وپوهيږي.
- د هيواد د فلزاتو کانونه به وپيژني.
- د ودانيو جوړولو د ډبرو دکانونو او د هغو د اقتصادي اهميت په هکله به پوه شي.
- د هيواد کريمه احجار (قيمتي ډبرې) کانونه او د هغو اقتصادي ارزښت به وپيژني.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- زده کوونکي به وکولای شي چې د انرژۍ اهميت بيان کړي.
- د انرژۍ د ډولونو نومونه به واخيستلای شي.
- د فلزاتو اقتصادي اهميت به بيان او د هغو دکارولو مهم ځايونه به توضيح کړي.
- د هيواد د فلزاتو مهم کانونه به د نقشې پرمخ وښودلای شي.
- د ودانيو او ګرانبيه تيږو کانونه به وپيژندلای شي.
- د ودانيو د تيږو اقتصادي اهميت به توضيح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۲، ۱ انرژي او د هغې اهميت

۱۹- شکل

د لمريز اوبه تودوونکي (کلکتور) انځور

د انرژۍ په هکله څه پوهېږئ؟

انرژي هغه ځواک يا قوت دی چې په هغې سره په صنايعو، ماشينونو او صنعتي توليداتو کې خوځښت راځي.

زموږ په هيواد افغانستان کې د انرژۍ زياتې سرچينې شته چې هم د ځمکې پرمخ او هم تر ځمکې لاندې موندل کيږي.

په اوسني وخت کې د افغانستان صنايع انرژي ته اړتيا لري، چې لوی او کوچني ماشينونه وګرځوي. په افغانستان کې انرژي لوی اهميت لري، سوداګري، صنعت. ليږدول او نورې حياتي چارې په سيده (مستقيمه) توګه په انرژۍ پورې تړلي دي.

د انرژۍ مهمې سرچينې د ډبرو سکاره، نفت، ګاز، اوبه ، باد، لمر او نورې دي.

ـ د ډبروسکاره په افغانستان کې د انرژۍ يوه مهمه سرچينه ده، په تيره بيا په اوسني وخت کې چې د انرژۍ نورې سرچينې لکه نفت او ګاز قيمتي دي، نو ځکه د ډبرو سکاره د انرژۍ د يوې نسبتا ارزانه سرچينې په توګه د ارزښت وړ دي.

د ډبرو سکرو يوه برخه په صنعت کې او نورې برخې يې د سون توکو په توګه په کارېږي، سربېره پر دې نفت هم زموږ په هيواد کې د انرژۍ د توليد د يوې سرچينې په توګه د ځانګړي ارزښت لرونکي بلل کيږي.

ـ هغه څيړنې چې د نفتو د پلټنې په برخه کې له ۱۳۱۵ هـ ل کال څخه راپدې خوا د افغاني او بهرنيو جيولوجيستانو له خوا ترسره شوي دي، ښکاره کوي چې د هيواد په ډېرو سيمو، لکه: د شمال په برخو، لويديځ او جنوب لويديځ کې د نفتو زېرمې شته.

ـ د انرژۍ د توليد يوه بله سرچينه طبيعي ګاز دی. طبيعي ګاز په افغانستان کې له مهمو کانونو څخه شميرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په هیواد کې دننه د لګښت او بهرته د صادرولو له مخې لوړ ارزښت لري. د کورونو له روښانولو او تودولو پرته په پخلي او د صعنتي کارخایونو په کار اچولو کې هم اهمیت لري.

ـ په افغانستان کې د اوبو له سرچینو د برېښنا انرژي ترلاسه کېږي، له برېښنا څخه د کورونو په روښانه کولو، پخلي او د برقي وسایلو په کار اچولو کې کار اخېستل کېږي. په افغانستان کې د انرژۍ یو شمېر نور ډولونه هم شته، چې په ځینو کارخایونو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي، ممکن په راتلونکې کې به په ټول افغانستان کې دود شي لکه:

۲۰- شکل

د سولر انرژۍ انځور چې په هغه سره د لمر انرژي زېرمه کېږي

د لمریزې برېښنا Solar Energy دستګاوې لمریز پمپونه، د اوبو لګولو لمریز پمپونه او لمریز څراغونه، چې د لمر له انرژۍ څخه کار اخلي. په دې وروستیو کلونو د اوبو او انرژۍ وزارت په پام کې لري چې د اتومیلیاردو ډالرو په لګښت د کونړ او کوکچې په سیندونو باندې د اوبو د برېښنا بندونه جوړ کړي.
له هغې انرژۍ څخه د کار اخېستلو اغېزمنتوب چې طبیعي نوي کېدونکې سرچینې لري، لکه لمر، اوبه او باد د سکرو او تیلو د لګښت په برخه کې سیما رامنځته کوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د انرژۍ او دویمه ډله دې په ورځني ژوند کې د انرژۍ د اهمیت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نوروته ووایي.

پوښتنې

۱. انرژي تعریف کړئ او د هغې مهمې سرچینې وښیئ.
۲. ولې د ډېرو سکاره د انرژۍ له مهمو توکیو څخه شمېرل کېږي؟
۳. د برېښنا د انرژۍ په تولید کې د اوبو د اهمیت په هکله معلومات ورکړئ.
۴. د انرژۍ اهمیت څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې په تېره شپه ـ ورځ کې له کوم ډول انرژۍ څخه کار اخېستی دی، د هغې په هکله معلومات ورکړئ چې له کومې سرچینې څخه ترلاسه، چېرته تولید او په څه ډول ستاسو په واک کې راغلې، په یوه پاڼه کې یې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

۲، ۲ د انرژۍ د نوي کيدو او نه نوي کيدو وړ سرچينې (منابع)

۲۱- شکل

د سولر انرژۍ يا لمريزې برېښنا يو تصوير

د انرژۍ په هکله څه پوهېږئ؟

د انرژۍ د نوي کيدو او نه نوي کيدو وړ سرچينې څه مفهوم لري؟

په طبيعت کې د انرژۍ دوه ډوله سرچينې شته: د انرژۍ هغه منابع (سرچينې) چې نوي کېږي او د انرژۍ هغه سرچينې چې د نوي کيدو وړتيا نه لري. دلته يې دواړه ډولونه په تفصيل سره لولو:

د انرژۍ د توليد د نوي کيدو وړ سرچينې هغو سرچينوته ويل کېږي چې په طبيعت کې په پوره اندازې سره موندل کېږي لکه اوبه، باد او لمر چې تل زموږ په چاپيريال کې شته، پای ته نه رسيدونکې دي او بيا نوي کېږي.

د انرژۍ نه نوي کيدونکې منابع يا سرچينې هغو سرچينوته ويل کېږي چې وروسته تر يوې مودې د هغو زېرمې پای ته رسيږي لکه د ډبرو د سکرو، نفتو، او ګازو زېرمې، چې وروسته له يوې مودې څخه يې په کانونو کې زېرمې پای ته رسيږي او انسان نشي کولای چې تل او په دوامداره توګه ورڅخه کار واخلي. حرارتي انرژي چې د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو له سوځولو څخه ترلاسه کېږي، د چاپيريال د ککړتيا او د ځمکې د ډيرو توديدو لامل ګرځي.

زموږ په هيوا د افغانستان کې د انرژۍ دغه دواړه ډوله سرچينې لکه نوي کيدونکې او نه نوي کيدونکې تر کار لاندې دي.

په افغانستان کې ددې ترڅنګ چې د ډبرو د سکرو، نفتو او ګازو له نه نوي کيدونکو سرچينو څخه کار اخېستل کېږي، د انرژۍ د نوي کيدونکو سرچينو څخه هم کار اخېستل کېږي چې په دې کې يو هم اوبه د انرژۍ د نوی کيدونکو سرچينو يوه مهمه سرچينه ده.

هغه سيندونه چې مخ په ځوړ دي، د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره ډيرې غوره سرچينې شمېرل کېږي، چې د بندونو په جوړولو او د توربين په لګولو سره له هغو څخه برېښنا ترلاسه کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوبو څخه ترلاسه کېدونکې بريښنا
د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه
ارزانه ده. د اوبو بريښنا ځکه ارزانه په
لاس راځي چې د اوبو د دايمي جريان
څخه توليدېږي. د بريښنا د توليد بله
سرچينه باد دی. زموږ د هېواد په ځينو
سيمو کې له باد څخه په ازمايښتي بڼه
د بريښنا ترلاسه کول پيل شوي دي،
ممکن په راتلونکې کې په ټول هېواد
کې پراختيا ومومي

۲۲ - شکل　　د لمريز ديګي انځور

د بريښنا د توليد بله سرچينه لمر دی.
چې په دې لړکې لمريز کولکتورونه (اوبه ايشوونکې)، لمريز ځراغونه، د پخلي ديګونه او نور يادولای شو چې له لمر څخه په کار اخېستو سره يې ډېرې غوره پايلې ترلاسه شوي دي. د لمريزو کولکتورونو څخه په کار اخېستلو سره زموږ په هېواد کې هم د بريښنا په لګښت کې سپما کېږي او هم د چاپيريال د ککړتيا مخه نيول کېږي: په اوسني وخت کې د هېواد په ځينو ولايتونو کې د لمر له انرژي څخه کار اخېستل پيل شوي دي او کار ورباندې روان دی.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي. لومړۍ ډله دې د انرژۍ په نوي کېدونکو سرچينو او دويمه ډله دې د انرژۍ په نه نوي کېدونکو سرچينو باندې خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نورو ته هم ووايي.

پوښتنې

۱. د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو سرچينوته ولې د انرژۍ نه نوی کېدونکې سرچينې وايي.
۲. د انرژۍ د بېلابېلو سرچينو نوم واخلئ.
۳. د انرژۍ کومو سرچينوته نه نوې کېدونکې سرچينې وايي ناسم ځواب په نښه کړئ.
الف. اوبه　　ب. د ډبرو سکاره　　ج. باد　　د. لمر
۴. نوي کېدونکې او نه نوې کېدونکې انرژي يو بل سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

که چېرې ستاسې د اوسېدو په سيمه کې د انرژۍ د نوي کېدو وړ سرچينې څخه کار اخېستل کېږي، د هغې په هکله چې توليد شوې انرژي له کومې سرچينې څخه ترلاسه کېږي او څرنګه توليدېږي، معلومات راټول کړئ او خپلو ټولګيوالوته يې ووياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

۳،۲ بريښنا

۲۳- شکل

د سروبي د بريښنا د فابريکې تصوير

په افغانستان کې له بريښنا څخه د کومې موخې لپاره کار اخېستل کيږي؟

له بريښنا څخه د مهمې سرچينې په توګه په ټولو صنعتي او اقتصادي چارو، د ښارونو او کورونو په روښانه کولو او برقي وسايلو کې کار اخېستل کيږي. زموږ په هيواد کې له بريښنا څخه کار اخېستل د شلمې پيړۍ له لومړۍ نيمايي څخه پيل شوي دي او په صنعت او ټولنه کې يې ژور بدلون راوستی دی.

په افغانستان کې لومړی ځل د امير عبدالرحمن خان د سلطنت پرمهال د بريښنا يوې کوچنۍ کارخانې په کار پيل وکړ چې د يوې ډينمو په بڼه وه او يوازې ځلوېښت څراغونه يې روښانه کول. دغې ډاينمو په ۱۲۷۲ هـ . ل کال په کار پيل وکړ او د ارګ د روښانه کولو لپاره ورڅخه کار اخېستل کيده.

وروسته په ۱۲۷۵ - ۱۲۷۷ هـ . ل کې يو شمير نورې د بريښنا کوچنۍ دستګاوې چې د بړاس په انرژۍ يې کار کاوه، يو په بل پسې په کار ولويدې. په ۱۲۹۰ هـ . ل کې په جلال آباد کې د ۱۹ کيلو واټو په قدرت د بريښنا يو ماشين د بړاس په واسطه په کار پيل وکړ او وروسته په پغمان کې په ۱۲۹۶ هـ . ل کال کې د ۱۵ کيلو واټو په ورتيا له بړاس څخه د بريښنا د توليد يوه کوچنۍ دستګاه په کار واچول شوه.

په افغانستان کې د بريښنا د ترلاسه کولو لپاره د بريښنا له بندونو څخه هم کار اخېستل کيږي.د بريښنا هغه بندونه چې په هيواد کې جوړ شوي دي، له ځلوېښتو کالو را په دې خوا يې کوم پرمختګ نه دی کړی نو ځکه د هيواد اوسنۍ اړتيا نشي پوره کولای.

په اوسني وخت کې چې د ښارونو نفوس دير زيات شوی دی. بريښنا ته د خلکو ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسروبي د بريښنا د فابريکې تصوير

۲۴ - شکل

زياتيدونکی اړتيا هم ډېره شوې ده. د بريښنا د ماستر پلان له مخې، افغانستان د ۲۴۰۰۰ ميگاواټه بريښنا وړتيا لري، چې په هغې کې ۲۳۰۰۰ ميگاواټه يې د اوبو بريښنا او پاتې نوره يې حرارتي بريښنا ده چې د طبيعي گاز، د ډبرو سکرو او نفتو له سرچينو څخه يې ترلاسه کول په پام کې نيول شوي دي. د هغې توليدول او پرمختگ ډېرې زياتې پانگې ته اړتيا لري. افغانستان د بريښنا د انرژۍ د توليد د چټکوالي سره سره، د نړۍ او گاونډيو هيوادو پرتله وروسته پاتې دی.

په ۱۹۷۶ م کال کې په نړۍ کې په منځنۍ توگه په يوه ساعت کې د بريښنا د سرې سر توليد اندازه ۱۷۱۴ کيلوواټه وه، په همدې کال کې په افغانستان کې د هرتن لپاره د بريښنا د انرژۍ توليد په يوه ساعت کې ۴۱ کيلوواټه و، چې د نړۍ پرتله ۴۲ ځله کم گڼل کيږي. زموږ په هيواد کې د اوبو بريښنا انرژي د بريښنا د بندونو په جوړولو سره ترلاسه کيږي چې يو شمير پروژې يې دادي: د نغلو د بريښنا بند، د سروبي د بريښنا بند، د ماهيپر د بريښنا بند، د درونټې د بريښنا بند، د کجکي او جبل السراج د بريښنا بند چې وروسته به پوره خبرې ورباندې وشي.

د ټولگي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په ورځنۍ ژوندکې د بريښنا د اهميت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱. د بريښنا لومړنی دستگاه د کوم پاچا پرمهال او په کوم ځای کې جوړه شوه؟
۲. له بريښنا څخه په کومو چارو کې کار اخيستل کيږي؟
۳. افغانستان د څومره ميگاواټه اوبو بريښنا وړتيا لري او پاتې د اړتيا وړ بريښنا به په هيواد کې له کومو سرچينو څخه ترلاسه شي؟
۴. د هيواد د نامتو بندونو نوم واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

ستاسې په ښوونځي او کور کې بريښنا شته که نه؟ که وي، له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي، د هغې مياشتنی لگښت اوبيه څومره ده، د هغې په اړه معلومات راټول او په بل راتلونکي ساعت کې د هغې په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

الف _ د اوبو برېښنا

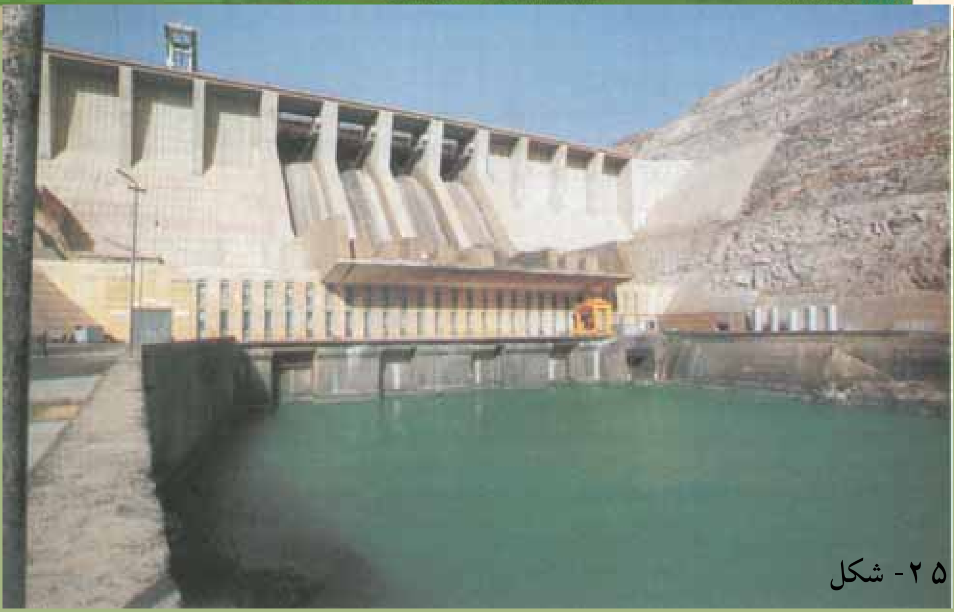

د نغلو د اوبو د برېښنا د تولید فابریکه

په افغانستان کې د اوبو د برېښنا بندونه پرکومو سیندونو جوړ شوي او زموږ د خلکو پر اقتصادي ژوند باندې کومې اغیزې لري؟

د شلمې پېړۍ له نیمايي را وروسته په صنعت او د بشریت د ژوند په نورو برخو کې برېښنا د انرژۍ د یوې مهمې سرچینې په توګه پېژندل شوې ده او د هغې ترلاسه کول او لګول په چټکۍ پرمخ تللي دي.

د برېښنا د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ارزښت له مخې دافغانستان د روانو اوبو سروې ترسره شوې ده او داسې ویل شوي دي چې افغانستان د زیاتو غورځونو د لرلو له کبله، خه ناخه پر هریوه سیند باندې د برېښنا د بندونو د جوړولو ډېربنه امکانات لري. په حقیقت کې د افغانستان سیندونه د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره تر ټولو اقتصادي سرچینې دي.

په افغانستان کې د هغو لومړنیو سروې ګانو او څېړنو د پایلې له مخې چې د برېښنا د تولید په برخه کې ترسره شوې، داسې ښکاري چې د افغانستان له سیندونو څخه په هر ساعت کې ۲.۵ میلیونه کیلو واټه برېښنا ترلاسه کیدای شي، خو اوس دغه سرچینې ډېر لږ ترکار لاندې دي.

په اوسني وخت کې برېښنا نه یوازې له سیندونو څخه بلکې له حرارتي سرچینو لکه د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه هم ترلاسه کیږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید بیلابیلې دستګاوې لري چې په لاندې توګه دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) د جبل السراج د بریښنا فابریکه

د جبل السراج د بریښنا دستګاه د سالنګ پر سیند باندې جوړه شوې ده، له توربین سره یوځای یې لوړوالی ۳۷ متره دی. هغه اوبه چې په توربین باندې راځي په یوه ثانیه کې لس متره مکعبه دي. د جبل السراج ددستګاه د جوړولو کار په ۱۲۹۴ هـ. ل. کال کې پیل او په ۱۲۹۹ هـ. ل. کې بشپړ شو. درې توربینونه لري چې مجموعي ظرفیت یې ۱۵۰۰ کیلو واټه دی. ددغې دستګاه استهلاکي دوره پوره شوې ده او بیارغاونې ته اړتیا لري، خو بیاهم دوه توربینونه یې کارکوي. د جبل السراج له بریښنا څخه د جبل السراج او چاریکارو د ښارونو په روښانه کولو او د ګلبهار د فابریکې په کار اچولو کې کار اخېستل کیږي.

۲-د وردګو د چک د بریښنا بند

د چک د بریښنا بند د جوړولو کار په ۱۳۱۶ هـ. ل کال د غوایي په میاشت کې د ۱۵ میلیونه افغانیو په لګښت سرته ورسید دا بند ۳۰۰ متره اوږدوالی ۱۳ متره پندوالی او په کښتنی برخه کې ۹ متره جګوالی او د شرشرې جګوالی یې ۲۷ متره دی چې ۴۰۰۰ متره اوږده نهر څخه په ګته اخېستنه ۱۷ متره مکعبه اوبه په ثانیه کې درې توربینونه چې ۳۳۰۰ کیلو واټه توان لری فعالوی. لاس ته راغلې بریښنا د هوایي سیم په وسیله د ۵۵ کیلو مترو په اوږدالی او د ۵۵ ستنو په وسیله کابل ته لیږدول شوی و. باید وویل شي چې د نوموړې دستګاه د بریښنا لاس ته راوړنه نظر د اوبو اندازی ته فرق کوي.

۳) د پلخمري د بریښنا بند

دغه بند په ۱۳۲۰ هـ. ل کال د کندز پر سیند باندې جوړه شوې چې د بریښنا لوړ ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۴۸۰۰ کیلو واټه دی. په ۱۳۳۶ هـ. ل. کې د پلخمري لومړی او دویمه دوه نورې دستګاوې هم په یوه ساعت کې د ۹۰۰۰ کیلو واټه ظرفیت په لرلو سره د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو له خوا جوړې او په ۱۳۴۱ هـ. ل. کې یې په کار پیل وکړ. اوسني وخت کې د پلخمري د بریښنا د بند توربینونه بیارغول شوي دي او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د هغه له بریښنا څخه د بغلان د نساجي په فابریکې، سیلو، د موټرو د ترمیم په فابریکې او د بغلان ښار په روښانه کولو کې کار اخېستل کیږي.

۴) د کجکي د بریښنا بند

د هلمند د ولایت د کجکي په ولسوالی کې د بریښنا د تولید یوه لویه دستګاه ده چې له کندهار ښارڅخه ۱۵۰ کیلومتره شمال لویدیځ کې ده. په دغې ولسوالی کې د هیواد د بریښنا تر ټولو لویه دستګاه په پام کې نیول شوې وه چې د بریښنا د تولید ظرفیت یې ۱۲۰۰۰۰ کیلو واټه اټکل شوې و. د جوړولو کار یې په ۱۳۳۰ هـ. ل. کې پیل او په ۱۳۳۲ هـ. ل. کې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. په کجکي کې د بريښنا د توليد اوسنۍ دستګاه په يوه ساعت کې ۳۳۰۰۰ کيلو واټه بريښنا توليدولای شي چې دکندهار ښار، هلمند، لشکرګاه ښار او ګرشک، سنګين، کجکي او د موسی قلعه ولسواليو او د همدغو سيمو په صنعتي تاسيساتو کې لګول کيږي. له دې کبله چې ډېر کلونه ورځخه کار اخېستل شوی دی، توربينونه يې استهلاک شوي دي خو په دې وروستيو کې د امريکې د متحده ايالاتو د پرمختيايي ادارې په مرسته بيارغول شوي دي.

۵) د سروبي د اوبو د بريښنا بند

د سروبي د اوبو د بريښنا دستګاه په سروبي کې دکابل د سيند د پاسه، دکابل سيند سره د پنجشير د سيند د يو ځای کېدو په ۱۵ کيلومتري واټن کې، د سمندر له سطحې څخه د ۱۵۹۶ مترو په لوړوالي کې جوړه شوی ده. دغه دستګاه دوه توربينونه لري چې د هر توربين د بريښنا د توليد اندازه په يوه ساعت کې ۱۱۰۰۰ (د دواړو يې ۲۲۰۰۰) کيلو واټه کيږي. د جوړولو کار يې په ۱۳۳۰ هـ .ل. کال کې پيل او په ۱۳۳۶ هـ .ل. کال کې پای ته ورسيد. د سروبي د بريښنا دستګاه دوه ښيګڼې لري: لومړی داچې دکابل ښار او صنعتي مرکزونو ته نږدې ده او بل داچې د وريښمو د تنګي په برخه کې دکابل پر سيند باندې جوړه شوې ده چې په پوره اندازه اوږدوالی او ځوړلري، چې د دغې ځانګړتيا په لرلو سره په هر څو کيلومتره واټن کې طبيعي ځوړ جوړوي او د وريښمو د تنګي په برخه کې ورڅخه ډېر کار اخېستل کيږي.

د اوسني وخت په پسرلي د سروبي په برخه کې دکابل د سيند دبت په پسرلي کې په يوه ثانيه کې ۷۴ متر مکعبه اوبه دي. سربېره پر دې دغه سيند په کال کې او وه مياشتې پوره اندازه اوبه لري، خو په پنځو نورو مياشتو يعنې له تلې څخه ترکب مياشتې پورې دکابل د سيند اوبه کميږي. له همدې امله د سروبي ددغې دستګاه اوسنۍ ورتيا په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ کيلو واټه ده. د سروبي د اوبو د بريښنا د توربين د بيارغونې قرار داد له جرمني زيمنس کمپنۍ سره شوی کاريې بشپړ او تر استفادې لاندې دی. د سروبي له بريښنا څخه دکابل ښار د روښانه کولو، دګلبهار د فابريکې او د مرکز د يو شمير نورو صنعتي مؤسسو د فعاليت په خاطر کار اخېستل کيږي.

۶) د ماهيپر د بريښنا فابريکه

نوموړې فابريکه دکابل ښار ختيځ ته په ۴۰ کيلومتره واټن کې د دريو توربينونو په لرلو سره دکابل پر سيند جوړه شوې چې هر توربين يې په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ (ټول ۶۶۰۰۰) کيلو واټه د بريښنا توليد لري. د جوړولو کاريې په ۱۳۳۱ هـ .کال. پيل او په ۱۳۴۵ هـ .کال. کې بشپړ شو او ګټې اخېستل ورڅخه پيل شول. دا يوه موسمي فابريکه ده. د اوبو د زياتوالي پرمهال فعاله وي، خو د اوبو دکمښت پرمهال ولاړه وي. دغه فابريکه د اوبو راګرځولو بند لري خو د اوبو زيرمه نه لري، کله چې په اوړي کې دسيند اوبه لږې شي، دغه فابريکه پرچاويږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په ژمي او پسرلي کې بيرته په کارباندې پيل کوي. د دغې فابريکې د بيارغاونې قرار داد د جرمني د زيمنس کمپنۍ سره لاسليک شوی او اوس تر ګټې اخيستنې لاندې ده.
له بريښنا څخه يې د کابل په ښار کې استفاده کيږي.

۷) د درونټې د بريښنا فابريکه

د ننګرهار په ولايت کې ددغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ .ل. کال پيل او په ۱۳۴۳ هـ .ل. کې بشپړ او ګټه اخيستنه يې پيل شوه. دغه فابريکه درې توربينونه لري چې د بريښنا د توليد ټول ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی. اوس يې د استهلاک دوره بشپړه شوې، خو بيا هم د اقتصادي موجود حالت له کبله کار ورڅخه اخيستل کيږي. تخنيکي وضعيت يې د اضافي پرزو د نشتوالي له کبله د انديښنې وړدی، خو د فابريکې عادي سمون کله کله ترسره کيږي. د جلال آباد په ښارکې له لس زرو کورونو څخه زيات او ګڼ شمير کورنۍ ترې کار اخلي. اوسني وخت کې چې د جلال اباد د ښار نفوس ورځ په ورځ مخ په زياتيدو دی، موجوده بريښنا يوازې په سلوکې ۳۰ وګړو او صنايعو ته بسيا ده.
خو پاتې وګړي د سانتي ګراد ۴۵ ـ ۵۰ درجو تودوخه کې د بريښنا له رڼا څخه بې برخې دي.
ددغې فابريکې له توليد شوې بريښنا څخه د جلال آباد ښار د روښانه کولو، صنعتي موسسو او د ۳۲۵۰۰ جريبه ځمکې د اوبو د پمپ کولو لپاره کار اخيستل کيږي. کيدای شي د درونټې د بريښنا د فابريکې بيارغونه د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري له ورپا مرستو څخه پيل شي، څيړنه وربانديې روانه ده.

۸) د نغلو د بريښنا د بند فابريکه

د نغلو د اوبو د بريښنا د توليد فابريکه د افغانستان د بريښنا د توليد تر ټولو لويه فابريکه ده چې د کابل ښار ختيځ ته د ۷۰ کيلومترو په واټن کې جوړه شوې او څلور توربينونه لري چې ټوله ورتيا يې په يوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰ کيلو واټه کيږي.
د نوموړي بند د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۴۶ هـ . ل. کال بشپړ او د ګټې اخيستو وړ وګرځيد.
د دغې پروژې بنستې موخه له يوې خوا د سروبي د اوسنيو او نورو وروستيو فابريکو لپاره د اړتيا وړ اوبو زيرمه کول او ويشل اوله بلې خوا د کابل د حوزې لپاره د بريښنا توليد و. د نغلو د اوبو اصلي سرچينه د کابل او پنجشير سيندونه دي. د زياتو کلونو په تيريدو سره د نغلو د بريښنا د بند د فابريکې وسايل زاړه شوي دي، د هغې د بيا رغونې د کار پرمخ بيول له يوې روسی کمپنۍ سره لاسليک شوي او پرمخ روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازبکستان د برېښنا شبکه

د ازبکستان د برېښنا د پروژې غځول په ۱۳۸۶ هـ.ش. کال کې پیل، وروسته کابل ښار او ځینو نورو ولایتونوته وشول، فعالیتونه یې په لاندې ډول دي.

الف: ۱- له ازبکستان څخه تر حیرتانو پورې د ۵۳ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د بل سرکت مزي غځول او د برېښنا لیږدول.

۲- د مزار شریف له نایب آباد څخه ۲۲۰ کیلو واټه د بل سرکت مزي د ۲۳ کیلو مترو په اوږدوالي غځول او د برېښنا لیږدول.

۳- له نایب آباد څخه تر پلخمري پورې د ۱۶۴ کیلو مترو په اوږدوالي ۲۲۰ کیلو واټه برېښنا مزي غځول او دبرېښنا لیږدول چې په ۱۳۸۷ هـ.ش کال کې بشپړ شول او ۳۰۰ میګا واټه برېښنا لري.

ب: ۱- له پلخمري څخه کابل ته د ۲۰۲ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د ډبل سرکت د برېښنا د مزي غځول او د برېښنا لیږدول، د چمتلي دښته کې د ۳۲۰ میګا واټه امپیر په ظرفیت د ۲۲۰/۱۱۰ کیلو واټو سب ستیشن دوداني جوړیدل.

له حیرتانو څخه تر کابله پورې د نوموړي مزي په غځولو کې په (۱۳۸۳) هـ . ش. کال کې اوسپنېزې کتاره لرونکي پایې (ستنې) کارول شوي دي.

په سالنګونو کې هم ځینې ستنې ۳۸۰۰ متره د بحر له سطحې لوړې درول شوي دي. چې تر یوه بریده پورې په کابل ښارکې د خلکو اړتیا بشپړوي. مجموعي ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږي.

لاندنی جدول د ډیزلي، آبي او حرارتي برېښنا د تولید او تورید اندازه ښيي (په یو ساعت کې ۱۰۰۰ کیلو واټه)

کلونه	د اوبو برېښنا	حرارتي برېښنا	ډیزلي برېښنا	له بهر څخه واردیدونکې برېښنا
۱۳۸۲	۶۳۱.۷	۱۹۴.۰	۰.۰۱	—
۱۳۸۳	۵۶۴.۵	۲۱۵.۱	۳.۱	—
۱۳۸۴	۶۷۱.۳	۲۳۵.۱	۱.۰	۱۳۶.۵
۱۳۸۵	۶۴۵.۹	۲۶۷.۳	۴.۰	۵۹۴.۱
۱۳۸۶	۶۸۳.۸	۲۶۶.۵	۵۷.۰	۷۸۴.۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي: یوه ډله به د نغلو او سروبي او بله ډله به د درونټې او ماهیپر او دریمه ډله به د جبل السراج او پلخمري د برېښنا د بند د ارزښت په هکله خبرې وکړي او پایله به یې خپلو نورو ټولګیوالوته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان تر ټولو پخوانۍ د برېښنا د تولید فابریکه کومه یوه ده او کلنۍ ظرفیت یې څومره دی؟

۲. د سروبي او ماهیپر په فابریکه کې له تولید شوې برېښنا څخه چیرته کار اخېستل کیږي؟

۳. د نغلو د پروژې اساسي موخې او هدفونه بیان کړئ.

۴. د افغانستان له سیندونو څخه د ترلاسه کیدونکې برېښنا اندازه څومره اټکل شوې ده په لاندنیو څلورو ځوابونو کې یې سم ځواب په نښه کړئ.

۵. د ازبکستان د برېښنا مزې په څه وخت بشپړ او څومره میګاواټه ظرفیت به ولري؟

الف. په یوه ساعت کې ۱،۸ میلیون کیلوواټه　　ب. په یوه ساعت کې ۲،۵ میلیون کیلوواټه

ج. په یوه ساعت کې ۳،۵ میلیون کیلوواټه　　د. په یوه ساعت کې ۱،۵ میلیون کیلوواټه

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندنی جدول په ترتیب سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د سابقې له مخې	د ظرفیت له مخې
د جبل السراج د برېښنا فابریکه	نغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ حرارتي بريښنا

۲۶- شکل

دکابل په ښارکې د حرارتي بریښنا د فابریکې یوتصویر

ایا په افغانستان کې له حرارتي بریښنا څخه کار اخیستل کیږي؟

حرارتي بریښنا چې معمولاً د ډیرو سکرو، نفتو او ګازونو له سوځولو ترلاسه کیږي، په افغانستان کې د بریښنا د تولید ښه سرچینه ده چې د اوبو له بریښنا څخه وروسته په دویمه درجه کې د استفادې وړ ده.

د ډیزلي بریښنا لومړنۍ فابریکه په ۱۳۵۱ هـ . ل کال په کابل کې جوړه شوه، یو کال وروسته بیا یوه بله کوچنۍ فابریکه په یوه ساعت کې د ۳۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د کندهار د ورۍ اوبدلو د فابریکې لپاره جوړه شوه. همدارنګه په ۱۳۳۱ هـ . ل کال کې د ډیزلي بریښنا د تولید دوه ماشینونه د ۵۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د هرات په ښار کې په کار اچول شوي و و. د انرژۍ او اوبو د وزارت د ۱۳۸۵هـ . ل کال د راپور له مخې د افغانستان د حرارتي بریښنا د ټولو فابریکو ظرفیت په یوه ساعت کې ۴۲.۷ زره کیلو واټو ته رسیده چې د ټول هیواد د بریښنا فابریکو په سلوکې ۱۲.۵ یې جوړاوه. په اوسني وخت کې کوچنۍ ډیزلي فابریکې په ځینو ښارونو او ولایتونو لکه په مزارشریف، شبرغان، تخار، هرات، غزني او کابل کې د بریښنا مهمې وسیلې شمیرل کیږي. چې د سون توکي یې تیل او په ځینو ځایونو کې ګاز دي دلته به دافغانستان د حرارتي بریښنا په فابریکو باندې خبرې وشي.

۱ـ د مزارشریف د حرارتي بریښنا فابریکه

د هیواد حرارتي بریښنا تر ټولو لویه فابریکه ده چې د مزارشریف د ښار د لویدیځ په ۲۰ کیلومتري واټن کې موقعیت لري او په هغې کې هغه ګاز سوځول کیږي چې د جوزجان څخه په نل لیکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راليږدول کيږي. دغه فابريکه په ۱۳۴۳ هـ . ل کال کې د يوه روسي انستيتوت له خوا د هغه وخت دکانو او صنايعو وزارت په غوښتنه جوړه شوه.
د نوموړې دستگاه ظرفيت په يوه ساعت کې ۳۶ زره کيلو واټه دی چې د طبيعي گازو درې توربينونه لري او تر ۴۸ زره کيلو واټو پورې د زياتولو وړتيا هم لري. ددغې فابريکې ۲۴ زره کيلو واټه بريښنا دکيمياوي سرې دفابريکې لپاره او ۱۲۰۰۰ کيلو واټه نوره بريښنا يې د مزارشريف د ښار د روښنانه کولو لپاره په پام کې نيول شوې وه.

۲ـ د هرات او کندهار د ښارونو د حرارتي بريښنا فابريکې

دکندهار په ښار کې د ۳۰۰۰ کيلو واټو په ظرفيت د حرارتي بريښنا فابريکه په کار پيل کړی و چې اوس يې ظرفيت ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی او په راتلونکې کې به نورهم لوړ شي. د هرات د بريښنا حرارتي دستگاه په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه ظرفيت لري چې له ډيزلو پرته په هغې کې د ډېروسکاره هم سوځول کيږي.

۳ـ د کابل د بريښنا حرارتي فابريکه

دغه فابريکه دکابل د ښار په شمالي برخه کې د خيرخانې مينې د غاښي ترخنگ جوړه شوې ده، له دې امله چې دکابل په حوزه کې د اوبو کمښت تر سترگو کيده نو د دغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۵۵هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۵۷هـ . ل کال کې بشپړ شو. نوموړې فابريکه د ۴۵ زرو کيلو واټو په ظرفيت سره د نړيوال بانک په مالي مرسته بيا ورغول شوه چې دکابل ښار په سلوکې ۴۰ بريښنا بشپړوي، خو له ازبکستان څخه د واردې شوې بريښنا په راتگ سره دغه فابريکه پرچاوه شوې ده چې دوه توربينونه لري او د سون توکي يې ډيزل دي.
دکابل د ښار ختيځ ته د هودخيلو په سيمه کې د بريښنا يوه بله حرارتي فابريکه په يوه ساعت کې د ۴۳،۶ زره کيلو واټو په ظرفيت جوړه شوې وه، خو دکورنيو جگړو له کبله ويجاړه شوې وه، د هغې د سمون او بيارغونې قرارداد د سويزرلند د هيواد له Alston کمپنۍ سره شوی چې د دريم او څلورم توربين جوړول يې په پام کې دي.
بايد و ويل شي چې د حرارتي بريښنا يو شمير نورې پروژې هم زموږ په هيوادکې په نظر کې نيول شوې چې په دې لړکې د شبرغان د توربين دگازنو د توليد پروژه يادولای شو.
دغه پروژه به د امريکې د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري په مالي مرسته د ۱۰۰ـ۱۵۰ ميگاواټو په ظرفيت په راتلونکې کې جوړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستندوی اضافي معلومات

(۳) جدول: په بیلابیلو حوزو کې د بریښنا د تولید د ظرفیت ویشنه

گڼه	حوزه	ناصبه ظرفیت (په زروکیلو واټو)	سلنه
۱	کابل	۲۴۹,۲	۶۲,۹
۲	ننگرهار	۱۳,۹۶	۳,۵
۳	پلخمری ـ بغلان او کندز	۲۲,۶۷	۵,۹
۴	مزارشریف ـ بلخ	۴۲,۸۲	۱۰,۸
۵	شبرغان	۲,۰۸	۰,۵
۶	هرات	۵,۳۹	۱,۳
۷	کندهار ـ هلمند	۴۳,۷۰	۱۱
۸	غزنی	۱,۰۴	۰,۳
۹	نورې حوزې	۱۴,۹	۳,۸
تول		۳۹۵,۹	۱۰۰

سرچینې: د اوبو او انرژۍ د وزارت راپور، د ۱۳۸۵ کال د تلې میاشت، ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو و ویشل شي، هره ډله دې د حرارتي برېښنا په اهمیت او د یوې فابریکې په هکله خبرې وکړي او دخپلو خبرو پایلې دې نورو ته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د حرارتي برېښنا تر ټولو لویه فابریکه چیرې ده او له برېښنا څخه یې په کومو ځایو کې کار اخېستل کیږي؟

۲. په اوسني وخت کې د افغانستان د ډیزلي برېښنا د کوچنیو فابریکو نومونه واخلئ.

۳. دکابل د حرارتي برېښنا فعاله فابریکه چیرې او په کوم ظرفیت فعالیت لري او دکابل د برېښنا ټوله څومره برخه بشپړوي.

۴. دکابل د ختیځ د حرارتي برېښنا په هکله خپل معلومات و وایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ولې د اوبو د برېښنا پرځای له حرارتي برېښنا څخه کار اخلي او د اوبو د برېښنا او د حرارتي برېښنا بنیګڼې له یو بل سره پرتله کړئ خپل معلومات په راتلونکي ساعت کې ټولګیوالو ته و وایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارلسم لوست

۴، ۲ د ډبرو سکاره او زموږ په هیواد کې دهغو کانونه

۲۷- شکل

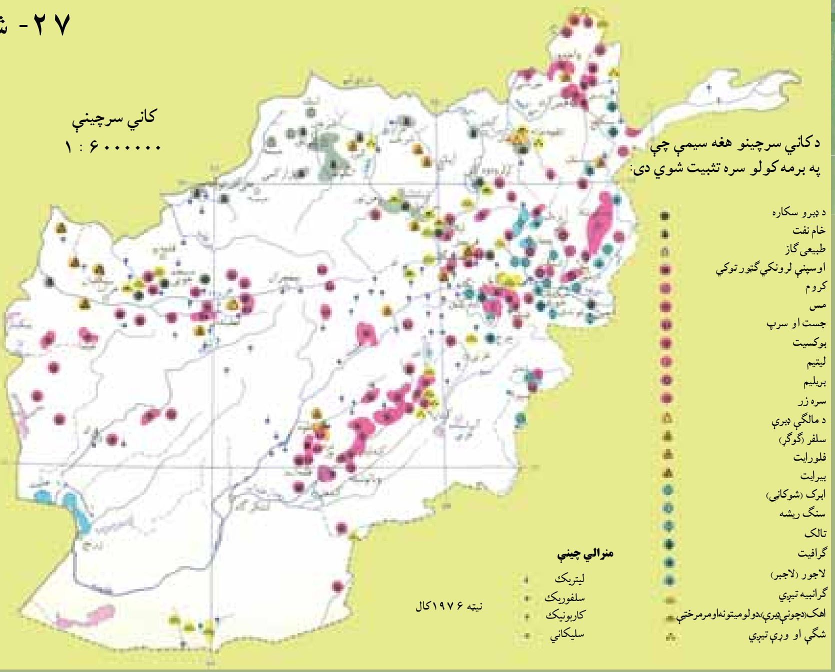

د افغانستان دکاني سرچینو (منابعو) نقشه وګورئ.　　　　دکاني منابعو (سرچینو) یوتصویر

د ډبرو سکرو زیرمې د افغانستان په کومو سیمو کې دي؟

د ډبرو سکاره د انرژۍ د تولید یوه مهمه سرچینه ده په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د نفتو او گازو بیې مخ په لوړېدو دي، ډبرو سکاره د انرژۍ د تولیدو ونکې سرچینې په توگه یوځه ارزانه دي، نوځکه یې اهمیت زیات دی. د ډبرو سکرو را ایستل له ډیر پخوا څخه په افغانستان کې معمول و. د افغانستان د ډبرو سکرو د زیرمو په هکله څیړنې لومړی ځل په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د هندي جیولوجیستانو د هیئات له خوا د کهمرد، اشپشتې، صوف درې او تاله او برفک په سیمو کې وشوې.له هماغه وخت څخه وروسته د ډبرو سکرو کارول ورو ورو پیل شول خو له دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ترې کار اخېستل ډیر پراخه شول او کالنی تولید یې له ۱۲۰ څخه تر ۱۶۰ زرو ټنو پورې لوړ شو.

پرته له دې چې د هیواد په بیلابیلو سیموکې د ډبرو سکرو کوچنۍ زیرمې شته، په شمال کې د ډبرو سکرو ډیرې لویې زیرمې دي چې پراخه سیمه یې نیولې ده. دغه سیمه له تخار څخه تر هرات پورې غځیدلې چې ۳۵ زره کیلومتره مربع کیږي. د افغانستان د ډبرو سکرو هغه اندازه چې په اشپشته، کرکر، بنگي (د خان اباد د ښار د جنوب په لس میلي کې)، کرخ، سبزکو او صوف دره کې تثبیت شوې دي، ۲۰۰ میلیونو ټنوته رسیږي. د افغانستان د ډبرو سکاره ډیر غوره کیفیت لري او ډیرکار ورڅخه اخېستل کیدای شي. زموږ په هیواد کې له کانونو څخه د ډبرو سکرو د را ایستلو کار د سیمو د غرني حالت او د لارو د نشتوالي له امله یوڅه ستونزمن او په لوړېو پړاوونو کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه يې را ايستل او بيه ګرانه پرېوځي، خو سره له هغه هم د ډبرو سکاره د سون توکو په توګه لوړ ارزښت لري.

د افغانستان د ډبرو سکرو توليدات زياتره دکرکر او اشپشتي له کانونو څخه دي چې د ټول هيواد په سلو کې ۹۰ برخه جوړوي. د توليد شوو ډبرو سکرو څخه په سلو کې ۷۷ په صنعتي کارځايونو کې د سون او پاتې نور يې دکورونو د تودولو لپاره په کاربرېږي.

په افغانستان کې د ډبرو سکرو بيلابيل ډولونه شته چې ځينې سيمې يې په لاندې توګه ښودل کيږي:

۲۸- شکل

د ډبرو د سکرو دکان يو انځور

الف ـ د صوف درې د ډبرو سکرو کان

د صوف درې کان د لرغونتوب او خپلو ځانګړتياوو له مخې د افغانستان د نورو سيمو پرتله لومړيتوب لري او په سمنګانو ولايت کې د ډبرو سکرو يو ډېر لوی کان ګڼل کيږي، زېرمې يې ۷۴ ميليونو ټنو ته رسيږي. ددغې سيمې د ډبرو سکرو کان لوړ جنسيت لري، تودوخيزه انرژۍ يې ډېره او دکاربن سلنه يې لوړه ده.

له دغو کانونو څخه لکه څنګه چې په کار ده، ګټه نه ده اخيستل شوې، لاملونه يې دادي چې يو خو له صنعتي مرکزونو څخه لرې دي او بل دا چې د ليږدولو وسايل محدود او امکانات په واک کې نشته دي.

ددغه کان يوه اندازه سکاره کابل ته ليږدول کيږي او پاتې نور يې د بلخ ولايت ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د آشپشتې د ډبرو سکروکان

دغه کان د پلخمري د صنعتي ښار جنوب ته په ۱۱۰ کیلومتره واټن کې د بغلان ولایت د سیغان په دره کې واقع دی. له دو آب او میخ زرین څخه ۲۰ کیلومتره واټن لري. ددغه کان د ډبرو سکاره دکمیت او کیفیت له پلوه ډېر ارزښت نه لري، داځکه چې د طبیعي جوړښت له مخې پیچلي او د هغو د را ایستلو په برخه کې ستونزې شته. ددغه کان د سکرو زیرمې د ۵۰۰ زرو ټنو په شاوخوا کې اټکل شوې دي، خوبیاهم له دې امله چې دغه کان د ښکاري درې د پخواني سړک ترڅنګ و، نو ځکه له ډېرې مودې راهیسې کار ورڅخه اخېستل کېږي. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د دولتي ادارو، روغتونونو او کابل ښار لپاره کار اخېستل کېږي.

ج ـ د کرکر د ډبرو سکرو کان

د کرکرو کان د پلخمري ښار څخه لس کیلومتره لیرې جنوب ختیځ ته د کرکر له غره سره پروت دی. ددغه کان د ډبرو سکرو ټوله اندازه چې هر پوړ یې دوه یا درې متره پریړوالی لري ۱۵ میلیونه ټنه ښودل شوې ده. د سکرو جنسیت یې ښه او د کار اخېستو وړ دی. دغه کان په ۱۳۸۵ هـ .ل کال کې د غوري سمنټو له فابریکو سره یوځای خصوصي سکتور ته ورکړل شو چې له دغو سکرو څخه د غوري سمنټو د تولید لپاره کار واخېستل شي.

په ۱۳۸۷ هـ . ل کال کې د دغه کان له ۳۸۰۰ ټنو څخه زیات سکاره ایستل شوي دي. نوموړی کان د پلخمري صنعتي مرکزونوته نژدې دی او له بلې خوا د کابل ـ کندز د لویې لارې په خوا کې دی، نو ځکه یې اهمیت زیات دی او د هرې ورځې تولیدات یې په منځنۍ توګه له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ټنو پورې کېږي.

له دغه کان څخه ایستل شوي سکاره د پلخمري د سمنټو جوړولو په فابریکه، بټیو او په کابل کې کارول کېږي.

د ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان

دغه کان د هرات ولایت شمال ختیځ کې د ۱۱۰ کیلومترو په واټن د سبزک غابني څخه لاندې د کرخ دسیند پورته خواته موقعیت لري، اکتشافي او ساختماني چارې یې د چکي متخصصینو په مرسته ترسره شوي، زیرمې یې ۹،۵ میلیونه ټنه ښودل شوي دي. دغه کان په ۱۳۸۶هـ . ل کې خصوصي سکتور ته وسپارل شو، کلنی تولید یې ۴۰ زره ټنه او کلني عواید یې ۲۰ میلیونه افغانۍ دي. همدا اوس فعال او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د دغې سیمې د ډبرو سکرو جنسیت غوره او لوړه تودوخیزه (حرارتي) انرژي لري. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د هرات ښاروالي او فرقه کار اخلي.

همدا اوس د افغانستان دکانونو د وزارت په پاملرنې سره دسبزک د چوبي مسجد د ډبرو سکرو له کان څخه دیوې خصوصي کمپنۍ په مرسته کار اخېستل کېږي چې قرار داد یې د لسو کالونو لپاره اعتبار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د هغو خیړنو او مطالعو په هکله خبرې وکړي چې هندي جیولوجیستانو د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ډبرو سکرو په هکله ترسره کړي دي. او دویمه ډله دې د ډبرو سکرو د موجوده زېرمو په هکله خبرې وکړي او پایله دې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د ډبرو سکرو د تثبیت شوو سیمو نومونه واخلئ.

۲. د اشپشتې د ډبرو سکرو د ځانګړتیاوو په هکله معلومات ورکړئ.

۳. د کرکر د ډبرو سکرو د کان موقعیت له جغرافیایي پلوه څه اهمیت لري؟

۴. په افغانستان کې د ډبرو سکرو هغه تولیدات چې لوړه سلنه لري له کومو سیمو څخه ترلاسه کېږي سم ځواب په نښه کړئ:

الف. کرکر او اشپشته ب. د هرات سبزک ج. د صوف درې کان د. د هرات د کرخ کان

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زموږ په هیواد کې د ډبرو سکرو د را ایستلو په برخه کې د ستونزو په اړه او داچې دغه ستونزې او خنډونه په څه ډول باید له منځه یو وړل شي، یوه مقاله ولیکئ او نورو ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
۲، ۵ نفت او ګاز

۲۹- شکل

دېتيم تاق او جرقدوق دکانونو دګازي څاګانو د ازمېښت او چمتوکولو پرانېستنه

له نفتو او ګازو څخه څه کار اخېستل کېږي؟

نفت اوګازد تو دو خې او انرژي د توليد او سون توکي دي. زموږ د هيواد په بيلابيلو سيموکې يې زېرمې شته چې په لاندې توګه تر بحث لاندې نيول کېږي:

الف) نفت

نفت د سوځېدو وړ مايع ده چې تر ۱۸۰۰ مترو پورې د ځمکې په ژورو برخوکې موندل کېږي، ځينې وختونه د ځمکې لاندې فشار اوتو دو خې له امله پورته خواته را ځي او د ځمکې مخ ته را رسيږي. په ميليونونو کاله مخکې د ژونديو ژويو او عضوي توکو پاتې شونې چې په يوه سيمه کې پراته وو، ورو ورو د کلونو په تيرېدو سره تر خاورو او رسوبي پوړونو لاندې راغلي، چې د فشار او تو دو خې له امله يې د وخت په تيرېدو سره بڼه بدله شوې او نفت ورڅخه جوړ شوي دي. د نفتو د را ايستلو لپاره ژورې څاګانې کيندل کېږي او ډېرې پرېږې نل ليکې د نفتو څاګانو ته ورننه باسي، په دې توګه خام نفت پورته خواته را وځي يا د پمپ په واسطه را ايستل کېږي. خام نفت تور رنګ لري، خو وروسته تر چاڼولو څخه يې په چنځاى کې رنګ بنفش شي او اسانه سوځي.

زموږ د هيواد په ډېرو سيموکې د نفتو زېرمې شته چې شمال، لويديځ او جنوب لويديځ برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نيولي دي او مهم ولايتونه يې هرات، شبرغان، قلعه نو، ميمنه، کندز، تالقان، مزارشريف او نورډي. همدارنګه د هلمند په وادي او په کټواز کې هم د نفتو د زېرمو اټکل شوی دی.

نفت په ډېرو ځايونو کې کارول کيږي. دکورونو په روښانه کولو، د حمل ونقل په وسايلو، په صنعتي ماشينونو، کيمياوي صنايعو او ګڼ شميرنورو مرکبونو لکه مصنوعي ربړ جوړولو او نوروکې ورڅخه استفاده کيږي.

د هغو له فرعي مشتقاتو څخه د پلاستيک په جوړولو د عطرونو، رنګونو او ان دا چې د ځينو خوراکي توکو لکه مارګرين غوړيو په جوړولو کې کار اخيستل کيږي.

ب) ګاز

د ګازونو را منځته کيدل هم لکه د نفتو په شان د ژونديو ژويو د پاتي شونو څخه د عضوي موادو د ترسب او د تودوخي او فشار له امله او هغوته د هوا د نه رسيدلو له امله دي، چې بنې يې بدلون موندلی او په ګاز بدل شوي دي.

ګاز د افغانستان يوه ډيره ارزښتمنه کاني سر چينه ده. دهغو لويې زېر مې هم دهيواد دننه د لګښت لپاره او هم بهر ته د صادرولو لپاره لوړ ارزښت لري. په داسې حال کې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې د ګازونو د پيدا کيدو امکانات شته، په اوسني وخت کې يې لويې زېرمې په خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه بولان او جرقدوق کې موندل شوي دي او همدا اوس ترګټې اخيستنې لاندې دي چې دلته به يې څو حوزې په لنډ ډول له نظره تيرې کړو:

۱. د خواجه ګوګردک د ګازو کان

دغه کان د شبرغان دښار شمال لويديځ ته د ۲۳ کيلو متروپه واټن پروت دی، د کيندل شوو څاګانو شميرېې ۵۲ دی. ټوله زېرمه يې ۴۶،۸ ميلیارده مکعب متره ګاز اټکل شوی چې تر اوسه پورې يې ۴۴ ميلیارده مکعب متره را ايستل شوی دی. همدارنګه په دغه سيمه کې ۱۰ ميلیارده مکعب متره تريو (سلفر لرونکی) ګاز هم پيژندل شوی دی.

۲. د يتيم تاق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۸ کيلو متره لرې ختيځ ته پروت دی. دهغه تثبيت شوې زېرمې ۲۰،۸ ميلیارده مکعب متره ښودل شوي دي.

په ۱۳۴۱هـ ل کال کې يې په څلورمه څاه کې اور ولګيد چې د برمه کولو په حال کې وه. د دريوکلونو سوځيدلو په ترڅ کې يې ميليونو نه مکعب متره ګاز و سوځيد اوله لاسه ووت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د جرقدوق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۵ کیلو متره لیرې جنوب لویدیځ کې پروت دی، ۳۳ څاګانې یې ۲۲۰۰ متره په منځنې ژوروالي کیندل شوي دي، ګاز یې تریو دی، ټوله زیرمه یې ۲۶ میلیارده مکعب متره ښودل شوې چې تر اوسه پورې یې ۱۵،۳۶۲ میلیارده مکعب متره را ایستل شوې ده.

۴. د خواجه بولان د ګازو کان

د شبرغان د ښار په ۳۰ کیلومتره ختیځ کې دی، د برمه کولو چارې یې په ۱۳۴۲هـ کې پیل شوي دي، تریو ګاز لري او زیرمې یې ۲،۵ میلیارده مکعب متره دي.
په پورتنیو سیموکې یې د ګازونو ټولې زیرمې ۱۲۰ میلیارده مکعب متره تثبیت شوي، چې له هغو څخه یې ۴۰ میلیارده مکعب متره خوږ ګاز او پاتې نور یې تریو یا سلفر لرونکی ګاز دی. د ګازو د صادرو لو لپاره د پخوانې شوروي اتحاد تر پولو پورې د ۳۲ انچو په قطر اود ۹۷,۵ کیلو مترو په اوږدوالي یوه نل لیکه جوړه شوې وه. یوه بله نل لیکه د شبرغان له ښار څخه د مزار شریف د سرې او بریښنا تر فابریکې پورې ایستل شوې وه چې ۵۵ کیلومتره اوږ دوالی او ۱۲ انچه قطر یې درلود، دلیږ دولو وړتیا یې په یوه کال کې ۵۰۰ میلیونه مکعب متره وه.
مزارشریف ته یې دلیږدولو موخه یې د مزارشریف دسرې او بریښنا له فابریکې څخه کار اخېستل وه چې په یوه کال کې یې ۱۰۵ زره ټنه یوریا سره تولیدوله او همدارنګه د مزارشریف د بریښنا د فابریکې په کار اچول و چې په یوه ساعت کې یې ۳۶ زره کیلو واټه بریښنا تولیدوله. داهم باید وویل شي چې په ۱۳۵۴ هـ ل. کال په افغانستان کې د درې میلیاردو مکعب مترو شاوخوا ګاز تولید شوی و چې له هغه څخه ۲۸۵۰ میلیونه مکعب متره یې بهر ته صادر شوی و او ۱۵۰ میلیون مکعب متره یې د هیواد د ننه لګول شوی و. په ځینو کلونو کې یې د ګاز له صادرولو څخه د هیواد په سلوکې ۴۰ د صادراتو ټول ارزښت تر لاسه کیده چې د افغانستان دتادیاتو د بیلانس په برخه کې یې پوره اهمیت درلود، همدارنګه په پام کې وه چې د سلفرو د جلاکولو په پروژه کې د جرقدوق په سیمه کې د سلفر لرونکي ګاز له ۲۶ میلیارده مکعب مترو څخه هم استفاده وشي. له طبیعی ګاز څخه په ډیرو ځایونو کې کار اخېستل کیږي، له دې پرته چې په پخلي او د کورونو په تودولو کې ور څخه کار ورکوي، د یوشمیر کیمیایي مرکبونو په جوړولو کې هم ګټور دی او د بریښنا د انرژي د تولید لپاره هم یوه ډیره ښه سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) جدول: په بیلابیلو کلونو کې د نفتو، گاز او د ډبرو سکرو د ایستلو اندازې

کلونه	نفت(په ټن)	گاز(په مکعب مترو)	د ډبرو سکاره(په ټنو)
۱۳۸۲	۸۵۰	۲۴۲۶۲۰	۳۵۱۰۰
۱۳۸۳	۱۴۶۹۰	۱۱۹۱۲۱	۳۳۷۳۰
۱۳۸۴	—	۱۷۲۳۳۷	۳۳۱۱۰
۱۳۸۵	—	۱۷۱۹۲۵	۳۴۹۲۰
۱۳۸۶	—	۱۶۱۴۴۰	۲۴۲۷۰۰

دټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړی ډله دې د افغانستان د نفتو د زېرمو او دویمه ډله دې د طبیعي گاز په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته و وایي.

پوښتنې

۱. نفت څه دي؟
۲. د گاز د پیداکیدو دسرچینو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. نفت چیرته په کاریږي؟
۴. د افغانستان د گاز د مهمو حوزو نوم واخلئ.
۵. د نفتو زیرمې د افغانستان په کومو برخوکې تثبیت شوي دي؟
۶. په افغانستان کې د طبیعی گاز عمومی زیرمې په څومره اندازه تثبیت شوي دي؟
۷. سم ځواب په نښه کړئ:

الف) ۱۳۵ میلیارده مکعب متره   ب) ۱۲۰ میلیارده مکعب متره

ج) ۱۱۰ میلیارده مکعب متره   د) ۱۸۰ میلیارده مکعب متره.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د افغانستان د کاني سرچینو د نقشي له مخې یوه نقشه رسم کړئ او په هغې کې د گاز او نفتو سیمې په ځانگړو نښو سره وښیئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولگیوالو ته وړاندی کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

الف) د هیواد نفت لرونکې حوزې

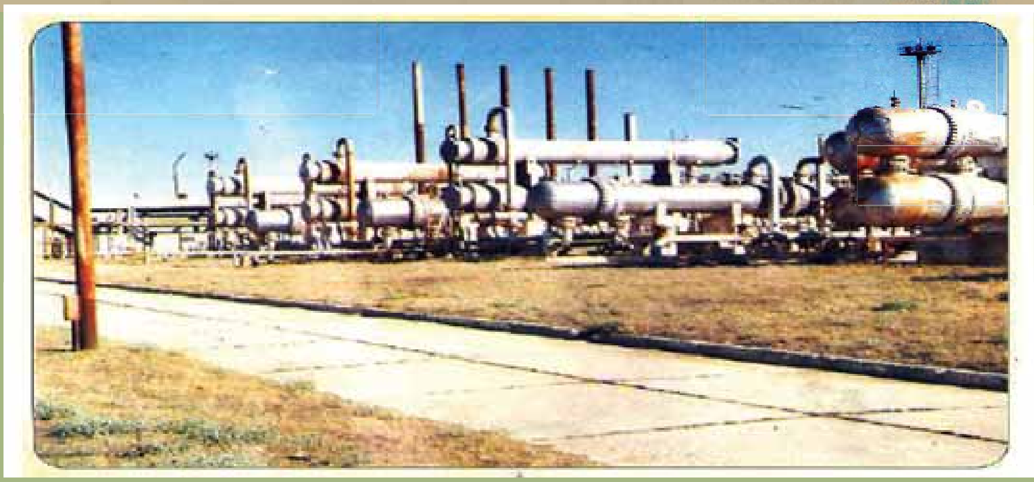

۳۰- شکل

د جوزجان ولايت د نفت او گاز دچاڼولو دفابريکې يو انځور

دنفتو زيرمې زموږ د هيوا په کومو برخوکې شته دي؟

په افغانستان کې د نفتو د زيرمو د تثبيت په هکله څېړنې په کمه اندازه په ۱۳۱۴ هـ ل. د افغاني او بهرنيو جيولوژيستانو له خوا د هيواد په بيلابيلو سيمو لکه د هيواد په شمال، لويديځ، جنوب لويديځ او جنوبي کې پيل شوې. د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۵ هـ ل. کال يوې امريکايي کمپنۍ د افغانستان په شمال کې نفت لرونکې شيل طبقې (د ختو او شگو له کيناستو څخه جوړېږي) وموندلې او وروسته بيا د هغو لازياتې زيرمې په کتواز او د هلمند په وادي او د افغانستان په سهيل (جنوب) کې هم وموندل شوې. په ۱۳۳۳هـ ل. کال کې يوې سويډني کمپنۍ د نفتو د پلټنې چارې په منظمه توگه د سرپل په ولايت کې پيل او دپام وړ بريالیتوبونه يې ترلاسه کړل، خوله ۱۳۳۸ هـ ل. کال څخه وروسته د هغه موافقه ليک له مخې چې په همدې اړه له دې څخه دوه کاله مخکې په مسکوکې لاسليک شوی و، د پخواني شوروي اتحاد د متخصصينو په مرسته د مزارشريف او اندخوی ترمنځ د افغانستان په شمال کې په ۴۶۰۰ مربع ميله ساحه کې د نفتو د پلټنې چارې پيل شوې. ددغو څېړنو پايلو وښوده چې د هيواد په شمال کې د تخار له ولايت څخه د ايران ترپولو پورې د نفتو د زيرمو د شتوالي پراخه امکانات شته او د هغه په دوام د هيواد د جنوب په کتواز او ترلويديځ پورې يې دقلعه نو. هرات، شبرغان،ميمنې، کندز، تالقان، مزارشريف او نورو سيمو کې د نفتو زيرمې ترسترگو شوې. دهلمند په وادي، کتواز او د افغانستان په جنوبي سيموکې هم د نفتو زيرمې اټکل شوې، خو د پوره پانگې او د تجربه لرونکو فني پرسونلو د نشتوالي له امله د هغو منظم را ايستل تر اوسه پورې نه دي تر سره شوې. د نفتو يوازنۍ تثبيت شوې زيرمه په جوزجان کې ده چې په دې لړکې چې د انگوت زيرمه دیادولو وړ ده.

دلته د انگوت په گډون د نفتو يو څو کانونه در پيژندل کيږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د انګوت د نفتو کان

د سرپل دښار څخه پنځه کيلو متره ختيځ کې دی چې د نفتو طبقې يې له ۱۱۰۰ څخه تر ۱۲۰۰ مترو پورې ترسترګو کيږی. جيولوژيکي زيرمې يې ۷،۱ ميليونو ټنه او د ايستل کيدو وړ زيرمې يې ۲،۰۶ ميليونو ټنو ښودل شوي دي.

۲. د آق دريا د نفتو کان: د سرپل څخه لس کيلو متره ختيځ کې دی، ټولې زيرمې يې ۱۲ ميلونه ټنه دي. ثابتې او د ګټې اخيستو وړ زيرمې يې څلور ميليونو ټنو څخه زياتی اټکل شوي دي.

۳. د قشقري د نفتو کان: د سرپل جنوب ختيځ ته په ۱۲ کيلومتره واټن کې پروت کان دی جيولوژيکي زيرمې يې ۱۹،۶ ميليونه ټنه، د ايستلو وړ زيرمې يې ۶،۳۸۱ ميليونه ټنه نفت ښودل شوي دي.

۴. د زمرد ساې د نفتوکان: د شبرغان دښار د جنوب لويديځ په ۶۰ کيلو متری کې پروت دی. زيرمې يې ۹،۱۹ ميليونه ټنه او د ايستل کيدو وړ زيرمې يې ۳،۴ ميليونه ټنه او مه نفت دي.

په ۱۳۵۱هـ ل. کال کې ويتيل شوه چې په دغه برخه کې يو کوچنی د نفتو چڼاې جوړشي،خوکله چې د آق دريا د زيرمو توليدي ظرفيت نورهم زيات شو، د دغه چڼاې ظرفيت هم ۲۰۰ زرو ټنو ته لوړشو. البته د دغه د ودانی دکار له بشپړيدو وروسته به په راتلونکې کې د نفتو توليدی ظرفيت نور لوړشي چې پرته له شکه به د هيواد دننه د يو شمير اړتياو و د پوره کيدو سربېره به د هيواد د تادياتو په بيلانس کې هم ارزښت ولري.

په اوسني وخت کې د افغانستان د نفتو اړتياوې له بهر څخه د هغو په واردولو سره بشپړيږي، په همدې ترڅ کې نفتوته د هيواد اړتيا ورځ په ورځ زياتيږي، او د هغو نړيوالې بيې هم مخ په زياتيدو دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ګسيزو ډلو وويشل شي، د افغانستان د کاني سرچينو د نقشې او د لوست د متن څخه په کار اخيستو دې لاندنی فعاليت تر سره کړي:

۱. هغه سيمې چې هلته د نفتو زيرمې شته په ترتيب سره دې يې له شمال ختيځ څخه ترجنوب لويديځ پورې لست کړي.

۲. ودې وايي چې کومو کمپنيو، په کومو برخوکې، څه وخت د نفتو د زيرمو د تثبيت لپاره څيړنې تر سره کړي؟

پوښتنې

۱. ولې تر اوسه پورې د افغانستان نفت په پراخه او منظمه توګه نه دي را ايستل شوي؟ توضيح يې کړئ.

۲. د نفتو زيرمې د افغانستان په کومو سيموکې دي، نوم يې واخلئ.

۳. د نفتو يوازينی ثبت شوې زيرمه څه نوميږي او چيرته ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ګرانو زده کوونکو يوه ورځپاڼه، مجله، کتاب يا انټرنټي پاڼه چې د افغانستان د نفتو د زيرمو د پلټنې يا سوداګرۍ په هکله معلومات ولري، ولولئ او د هغې اخځ په راتلونکي لوست کې خپل ښاغلي ښوونکي ته ښکاره کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست
۶،۲ فلزات

۳۱- شکل

د فلزاتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي؟ په یوه ډېره کې د مسو آثار چې د لوګر له عینک څخه ترلاسه شویده.

انسانانو له ډیر پخوا څخه فلزات پیژندل او هغه یې کارول ، خوپخوا یې کارول محدود و. دهغو نښو له مخې چې په دې برخوکې شته، داسې څرګندیږي چې هغه لومړنی فلز چې انسانانو وپیژاند، مس او بیا وروسته اوسپنه وه. زموږ په هیوادکې دیو شمیر فلزاتو لکه مسو، اوسپنې سربو، کرومو، جستو او ګرانبیه فلزاتو لکه د سرو زر او سپینو زرو زیر مې او سر چینې شته چې د هریوه په هکله لنډ معلومات ورکول کیږي:

- **اوسپنه**: د اوسپنې زیرمې د افغانستان په لاندنیو برخو او سیموکې شته دي:

- د کندهار په خاکریز کې چې د زیرمواندازه یې ۸،۲۳ میلیونه ټنه بنودل شوی ده او د حاجیګګ کان.
- دهرات دغور یانو کان چې په ۱۳۸۸هـ ل کال کې یې له یوې ایراني کمپنی سره د پلټنې ترون شوی و.
- د بدخشان د سیاه درې کان چې اټکلي زیرمه یې له ۴۰ تر ۴۵ میلیون ټنو ده.
- د پغمان د ولسوالی د اوسپنې کان چې زیر مه یې ۱،۳۸ میلیون ټنو ته رسیږي.
- دجبل السراج د اوسپنې کان چې د زیر مو اندازه یې اته میلیونو ټنو ته رسیږي او د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۴۵ ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د حاجي گک د اوسپنې کان**: د باميان د جنوب ختيځ په ۴۵ کيلو متره واټن کې پروت دی چې د خپل کيفيت او زيرمو له پلوه د سيمې يو ډير لوی او مهم کان شميرل کيږي. د اوسپنې زيرمې يې ۱،۸ ميليارده ټنه ښودل شوې دي او د اوسپنې سلنه يې ۶۳،۵ ښودل شوې ده. دکانونو د وزارت نوي شمېرې د دغه کان ثبت شوې زيرمې ۱۱۰ ميليونه ټنه او اټکل شوې زيرمې يې ۲۰۷۰ ميليونه ټنه ښودلې دي. د حاجي گک د کان له زيرمو څخه د گټې اخيستنې امکان شته خو د نومورو کانونو را ايستل زياتې اندازې پانگې ته اړتيا لري. په پام کې وه چې په ۱۳۸۸ هـ ل. کال کې يې گټه اخيستنه خصوصي سکتورته وسپارل شي چې د راتلونکو پنځو –شپږو کلونو په ترڅ کې به يې چارې بشپړې او په کال کې به يو ميليون ټنه پولاد ورڅخه توليد او يو شمير هيوادو الوته به دکار زمينه برابره شي.

- **مس**: د افغانستان په لسو ولايتونو کې د مسو دکانونو ۱۲ زيرمې شته چې له پروان څخه تر فراه او کندهار پورې يې پراخه ساحه نيولې ده. په دې کې د کجکي ترمنځ سيمې ډيرې مهمې دي.

- د مسو د طبقو کانونه په تغر، خوردکابل او ان د چهلستون په غرونو کې تر سترگو کيږي.
- دکابل په دربندکې (د عينک له کان څخه ۸- ۹ کيلو متره لري. په خطي بڼه د مسو کان پروت دی، د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۵۸ – ۱،۵۵ پورې ده. د زابل ولايت د مسوکان دکندلان په سيمه کې ثبت شوی دی چې د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۶۲ څخه تر ۱،۲ پورې ده، ټوله زيرمه يې له ۵ تر ۸ ميليونوټنو پورې اټکل شوې ده.

- **د لوگر د عينک د مسو کان**: دکابل ښار په جنوب ختيځ کې دی، اټکلي زيرمې يې څلور ميليونه ټنه او په دغه کان کې د مسو اندازه په سلوکې له ۱،۲ تر ۱،۵ پورې ښودل شوې ده. په عينک کان کې د مسو اټکل شوې زيرمې له ۶ ميليونو ټنو څخه زياتې ښودل شوې دي. دکانونو د وزارت نوو شميرو دهغو تثبيت شوې زيرمې له ۱۱ تر ۱۳ ميليونو ټنو مسو پورې ښودلې دي د داوطلبۍ له چارو وروسته يې په ۱۳۸۷هـ ل. کال کې له يوې چينايي کمپنۍ سره قرار داد لاسليک او په ۶۰ مياشتوکې به په گټه اخيستنه پيل وکړي چې هر کال به تقريبا ۲۰۰ زره ټنه خالص مس توليدکړي.

- د مسو دکان زيرمې دهرات په شيدا، بادغيس، فراه، هلمند، کابل، غزني، باميانو، غوربند، اندراب بغلان او سرپل کې هم د ارزښت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **سره زر**: په افغانستان کې سره زر د هندوکش دوو خواوو ته په بېلابېلو سيموکې شته چې يوه پراخه ساحه يې د فيض آباد له شمال څخه په جنوب لويديځ کې تر کندهار پورې نيولې ده. مهم کانونه يې د بدخشان په يفتل او د غزني په مقر کې شته. د يفتل په سيمه کې د سروزرو او کوارتز د ډبرو څلور رگونه دي چې په هر ټن کاني توکوکې يې له يو څخه تر ۸۵ گرامو پورې سره زرشته دي.

- د سروزرو نورې زېرمې د قلات په زرکشانوکې شته چې د سروزرو اندازه يې په هر ټن کاني توکي کې له ۰٫۵ څخه تر ۱۱ گرامو پورې ده.

همدارنگه د کوکچې د سيند او د هغه د مرستيالانو په تگلورې کې په يوه پراخه ساحه کې سره زر شته چې د سرو زرو اندازه يې د شگې په هر مکعب متر کې په منځنۍ توگه تر ۳۹۴ ميلي گرامو پورې محاسبه شوې ده.

• **سپين زر**: د سپينو زرو زېرمې د پنجشير (له عمرز څخه تر خاواک پورې)، دهرات سيم کوه او د بې بې گوهر په سيمه او د کندهار په خاکريز کې شته چې پخوا به په نافني توگه ايستل کيدې، خو اوس ور څخه کار نه اخېستل کيږي.

• **د سربو او جستو کانونه**: زموږ په هيواد افغانستان کې د سربو او جستو کانونه هم شته چې په هغوکې د کندهار د بې بې گوهر د سربو او جستو د کان نوم اخېستلای شو چې زېرمې يې ۲۱۱۰۰ ټنه جست او ۵۵۰۰ ټنه سرب ښودل شوي دي چې د هرات د چشت په سيمه يعنې دهرات او د پنجشير د سيند د تگلورې ترمنځ سيمه کې يې پر مختيا موندلې او د هزاره جاتو د تولک او د غوربند د فرنجل سيمې هم په کې راځي.

• **د کروم د ډبرو کانونه**: د کروم د ډبرو دشتوالي نښې د خوست، ميدان وردگو، د لوگر د محمد اغې او کلنگار او کندهار په سيموکې ديا دونې وړدي. د کانونو د وزارت نوې شميرې د خوست د کرومو د ډبرو د ايستلو منځنۍ کلنۍ اندازه ۷۳۰۰۰ ټنه ښودلې ده چې په ۱۳۸۶ هـ ل. کال کې يې له يوې کمپنۍ سره قرار داد شوی و خو اوس د امنيتي حالت د خرابوالي له امله نه ايستل کيږي.

د ميدان وردگ ولايت دکرومايت د کان منځنۍ کلنۍ اندازه له ۴۰۰۰۰ ټنو څخه زياته ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲- شکل

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي، د لوست د متن او دافغانستان دکانونو د نقشې په لوستلو دې لاندې فعالیت تر سره کړي او دخپل کار پایله دې په ټولګي کې و وايي:

لومړۍ ډله : د اوسپنې دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او د نقشې پر مخ یې وښیئ.

دویمه ډله : د سروزرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

دریمه ډله : د سپنو زرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

څلورمه ډله : د مسو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پنځمه ډله : د سربو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پوښتنې

۱- زموږ په هیوادکې څو ډوله فلزات شته، نومونه یې واخلئ.

۲- د اوسپنې کانونه د افغانستان په کومو سیموکې دي او د هغو ډیر مهم کان کوم یودی؟

۳- د لوګر عینک د مسو دکان په هکله معلومات ورکړئ.

۴- د سربو او جستو زیرمې زموږ دهیواد په کومو سیموکې دي نوم یې واخلئ.

۵- موږ په هیوادکې د سپینو زرو زیرمې په کومو برخوکې تثبیت شوي دي نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د فلزاتو د لوست متن او دکانونو نقشه ولولئ او په راتلونکي ساعت کې یې د هغو د مهمو ټکو په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

دفلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت

۳۳- شکل

د عینک د میسو دکان د پروژې پرانستیل

له فلزاتو څخه څه کار اخېستل کیږي؟

لکه څرنگه موچې په تیر لوست کې ولوستل او جیولوژیکی څېړنو ښودلې ده، زموږ دهیواد په ډیرو برخو کې، د فلزاتو کانونه شته. دغه کانونه دهیواد په اقصادکې د اهمیت وړدي. افغانستان د فلزی زیرمو دلرلو له مخې یو بډای هیوادگڼل کیږي. د هیواد فلزي زیرمې د پانگې اچونې، د تخنیکي وسایلو، د فني پرسونل او هیواد دننه او بهر د خرڅلاو د بازار په چمتو کیدو سره په پراخه اندازه را ایستل کیدای شي.

فلزات ځانگړی اقتصادي ارزښت لري. د کرنې، سوداگرۍ، تخنیک او د ژوند دنورو چارو په برخوکې د اقتصادي فعالیتونو پر مختگونه، د فلزي صنایعو له پر مختیا سره اړه لري. فلزي زیر مې دیوه هیواد دصنعتي کیدو، د خلکو د ژوند دکچې دلوړیدو او داقتصادي پر مختیا لپاره یو مهم ضرورت دی. ښکاره خبره ده چې دیوه هیواد د صنایعو بنسټ او شمزۍ د فلزاتو په زیرمو او د اوسپنې ویلی کولو پورې اړه لري. هغه هیوادونه چې د اوسپنې د ویلي کولو فابریکې نه لري، باید د ماشینونو د پیرودلو لپاره زیاتې پیسې ولگوي، نوله دې امله د بتیو او د اوسپنې دویلې کولو د فابریکو جوړول دیوه هیواد د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. هیوادونه باید دفلزي صنایعو درامنځته کولو لپاره هلې ځلې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان په شان ديوه هيواد لپاره د فابريکو جوړول، چې پوره اندازه خام توکي لري، يو اقتصادي او مهم کار او د هيواد داقتصادي بنسټ په پياوړي کولو کې ډيرګټور دي؛.
د فلزاتو ځانګړ تياوې له اقتصادي پلوه ارزښت لري چې په بيلابيلو برخوکې ورڅخه کار اخيستل کيداى شي: ځيني فلزات د زنګ ضد ځانګړ تيا ولري لکه قلعي، سرب او نکل. له سرو زرو څخه دګاڼو او پولي واحد د پشتوانې په توګه په بانکونو کې کار اخېستل کيږي. له سپينو زرو څخه په نقره يې مسکوکانو او ګاڼوکې کار اخېستل کيږي. اوسپنه د تخنيکي وسايلو د جوړولو او نور فلزات لکه مس، سپين زر او المونيم چې د برېښنا او تو دوخې دليږدولو وړتيالري، ځيني نورله يو شمير نورو فلزاتو سره د ترکيب کيدو ځانګړ تيالري، دبيلګې په توګه د مسو او جستو له ګډولو څخه برنج تر لاسه کوي او دسماوارونو، چلمچي ګانو، د دروازو په دستګيرونو او د نورو برنجي وسايلو په جوړولو کې ور څخه کار اخلي.
نو ځکه فلزات ځانګړې اهميت لري او د دروازو، کړکيو، کټونو، ميزونو، چوکيو، د ماشينونو په پرزو، د فابريکو په جوړولو او دلوښو په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې څو ډلې شي: هره ډله دې دفلزاتو په اقتصادي ارزښت خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايلې دې نوروته ووايي.

پوښتنې

١- ولې فلزات زيات اهميت لري؟
٢- سره زر د نورو فلزاتو په پرتله کومه ښيګڼه لري؟
٣- له فلزاتو څخه دخه ډول وسايلو په جوړولو کې کار اخېستل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د لوست دمتن په لوستلو سره دفلزاتو د اقتصادي اهميت په هکله فکر وکړئ او په راتلونکو لوستونو کې دهغو په اړه خپلو ټولګيوالوته معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷،۲ د ودانۍ د ډبرو کانونه

د ودانیو د ډبرو کان د هیواد په کومه برخه کې دی؟

افغانستان یو غرنۍ هیواد دی، د تعمیراتي ډبرو د منابعو له پلوه ډیر غني دی، چې له ډیرې پخوا زمانې راهسې په ودانیو کې کارول کیږي، په لاندې ډوله:

الف: **دګرانیت** Granite (**خارا**) **ډبرې**

دا ډول ډبرې له اورغور ځوونکو ډبرو سره یو ځای نه وځي. دا ډبرې له درو منرالونو جوړې شویدي فلد سپار،مایکا او کوارتز، چې ښې نمونې یې دده دانا تر څنګ غرونو او نورو غرنیو سیمو ډبرو لکه سالنګونو کې تر لاسه کیږي. دا ډبرې د تراکم او سختوالي له امله د ودانیو په زینو، تهدابونو یا بنستونو او د سړکونو په فرش کې کارول کیږی.

ب : **بزلت** Basalt

دا هغه پرې کوونکي بهرنۍ او د لا وا موادو پاتې شوي ډبرې دي، چې د اورغورځوونکو یعنې د آتشفشان غرونو په لمنو کې شتون لري. د افغانستان په اکثره غرنیو سیمو کې پریمانه پیداکیږي. ددې ډول ډبرو مهم منرالونه عبارت دي له: پیروکسین، فلد سپار، الیوین او ځینې فلزي منرالونه دي. دا ډبرې په ځانګړي اَب او هواکې پر لویو او وړو ټوټو ماتیږي او دودانیو په تهدابونو کې کارول کیږي.

ج: **متحوله**: یا تغییر منونکي ډبرې، چې په دریابونو کې له رسوپ او آهکي ډبرو څخه رامنځ ته کیږي. د وخت په تیریدو فشار او تودو خې له امله په مرمرو بدلیږي، ددې ډبرو ذخیرې زموږ په هیوادکې ډیرې دي، دشکو او رسوب له امله جوړیدونکي ډبرې په کلکو ډبرو بدلیږي. چې هغه هم په زیاته کچه کارول کیږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library